

VERSLAG

CRB 2015 - 0285

De conjunctuur in de papier- en grafische sector
najaar 2014

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Verslag over de conjunctuur
in de papier- en grafische sector
najaar 2014**

Aanspreekpunten:
Lieselot Smet
lieselot.smet@ccecrb.fgov.be
Emmanuel de Bethune
embe@ccecrb.fgov.be

Inhoudsopgave

1	Conjunctuuranalyse	4
1.1	Macro economische context	4
1.2	Internationale context van de papier- en grafische sector	8
1.2.1	De papierindustrie	9
1.2.2	De grafische sector	10
2	Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België	11
2.1	Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen	11
2.1.1	Pulpprijzen (Europa)	11
2.1.2	Oud papier	13
2.1.3	Papierprijzen (Duitsland)	14
2.1.4	Papierprijzen (België)	17
2.2	Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België	17
2.2.1	Papier en kartonnijverheid	17
2.2.2	Grafische nijverheid	18
2.3	Omzet	19
2.4	Productie en investeringen	21
2.5	Buitenlandse handel	26
2.6	Werkgelegenheid	29
2.6.1	Inleiding	29
2.6.2	Werknemersgegevens	30
2.6.3	Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid	32
2.6.4	Faillissementsgegevens	33
3	Conclusie	36
3.1	Twee waardeketens	36
3.2	Pulp	36
3.3	Papier	37
3.4	Grafische sector	37
3.5	Werkgelegenheid	38
3.6	Algemeen	39
4	Bibliografie	41

Lijst grafieken

Grafiek 1-1: Economische sentiment indicator in de Europese Unie en België.....	6
Grafiek 1-2: Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal.....	8
Grafiek 2-1: Ontwikkeling pulpprijzen (in \$/ton)	12
Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton)	13
Grafiek 2-3: Prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule	14
Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier	17
Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in%)	23
Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58).....	26
Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie.....	32
Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector	33

Lijst tabellen

Tabel 1-1: Reële % groei BBP (projectie herfst 2014)	4
Tabel 1-2: Herziening groei BBP sinds lente projectie 2014	5
Tabel 1-3: Reële % groei BBP (projectie herfst 2014)	6
Tabel 1-4: Herziening groei BBP sinds lente projectie 2014	7
Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's.....	20
Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers	22
Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijke en driemaandelijke btw-aangiften - miljoenen euro's	25
Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's.....	28
Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's	29
Tabel 2-6: Uitsplitsing van de werknemers naar sector, statuut en bedrijfstak	31
Tabel 2-7: Ontwikkeling van het aantal werknemers naar paritair comité, statuut en geslacht.....	31
Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (voor het eerste kwartaal en de eerste twee kwartalen van 2014)	34
Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 11 maanden van 2013 en 2014).....	35

Lijst figuren

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België.....	19
--	----

1 Conjunctuuranalyse

De conjunctuur van de papier- en grafische sector komt tot stand binnen een groter economisch geheel. Daarom bespreken we eerst de algemene conjunctuur om nadien over te gaan tot de sectorspecifieke situatie.

1.1 Macro economische context

De herfst "forecast" 2014 van de Europese Commissie (EC) voor 2014 en 2015 kleurt pessimistischer dan de lentevoorspelling van 2014. De groei zou inderdaad verder vertragen in alle ontwikkelde economieën. Toch wordt verwacht dat de groei op wereldvlak zal stabiliseren in 2014 (3,3% na 3,1% in 2013) gevolgd door een lichte versnelling in 2015 (3,8%), o.a. omdat de groei in China minder dan verwacht zou afzwakken in 2014 en 2015.

Alle grote economische blokken zouden in 2014 en 2015 positieve groeicijfers blijven neerzetten. Uitschieter in 2014 voor de grote ontwikkelde economieën zouden de Verenigde Staten blijven met 2,2%. De groei in Japan en in Europa zou echter maar half zo groot zijn.

Tabel 1-1: Reële % groei BBP (projectie herfst 2014)

	2013	2014	2015	2016
Eurozone	-0,5	0,8	1,1	1,7
EU	0,0	1,3	1,5	2,0
VSA	2,2	2,2	3,1	3,2
Japan	1,5	1,1	1,0	1,0
Wereld	3,1	3,3	3,8	4,1
China	7,6	7,3	7,1	6,9

Bron: European Economic Forecast autumn 2014

De Eurozone blijft met 0,8% in 2014, 1,1% in 2015 en 1,7% in 2016 zwakker presteren dan de rest van de EU en de andere grote economische blokken (uitz. is Japan in 2015 en 2016).

De herfstprojectie van 2014 van de Europese Commissie werd gepubliceerd op 4 november 2014. De Economic Outlook, gepubliceerd door de OESO op 25 november 2014 bevestigt de prognoses van de Europese Commissie voor de Eurozone, de Verenigde Staten en op wereldvlak. Alleen voor Japan is de OESO pessimistischer en voorspelt dat de economische groei in dat land slechts 0,4% en 0,8% zou bedragen in 2014 en 2015. Sinds de publicatie van de EC herfst "forecast" 2014 heeft ook Eurostat officiële data gepubliceerd over de groei tot het derde kwartaal van 2014. Deze sluiten voor de Eurozone en de EU aan bij de projecties van de EC herfst "forecast" 2014 voor het ganse jaar.

Als we de herfstprognoses voor de groei van de EC vergelijken met de lenteprognoses van 2014 valt op dat vrijwel alle vooruitzichten in negatieve zin werden bijgesteld sinds de lente. Alleen China zou beter presteren dan eerder voorzien en de wereldeconomie zou even snel blijven groeien in 2015. De voorspelde positieve ontwikkelingen voor de Europese economie in de lente van 2014 worden dus niet aangehouden, integendeel.

Tabel 1-2: Herziening groei BBP sinds lente projectie 2014

	2014	2015
Eurozone	↓	↓
EU	↓	↓
VSA	↓	↓
Japan	↓	↓
Wereld	↓	=
China	↑	↑

Bron: European Economic Forecast spring 2014 & autumn 2014

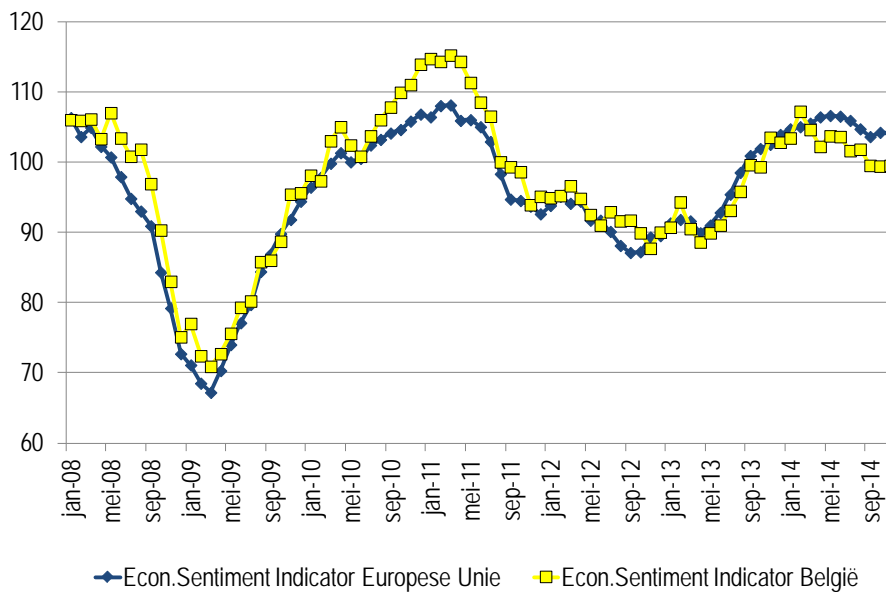
Uit de enquêtes gevoerd door de Europese Commissie blijkt dat het economisch vertrouwen (Economic Sentiment Indicator) in de Europese Unie (EU) sinds het vorige conjunctuurverslag er op achteruit gaat. Het economisch vertrouwen in de Eurozone is eveneens gedaald vanaf juli tot september 2014, om dan te stabiliseren in de twee laatste rapporteringsmaanden. Het economisch vertrouwen in België zwakt na een piek in februari 2014 in een schommelende beweging af waarna het in september stabiliseert. Het economisch vertrouwen opgemeten in de gerapporteerde periode 2008-2014 ligt zowel voor België als voor de Europese Unie evenwel boven het historisch gemiddelde.

Het economisch vertrouwen in de EU ontwikkelt zich gelijkaardig met dat van de Eurozone. Er zijn evenwel uiteenlopende evoluties in de sectoren waar te nemen. De industrie en de retail hebben positief bijgedragen aan de stabilisatie in september 2014, terwijl de bouwsector een negatieve bijdrage laat optekenen. De dienstensector blijft ongewijzigd. We merken wel op dat het consumentenvertrouwen verder achteruit gaat.

Wat de werkloosheid betreft, verwacht de EC een lichte en trage terugval waarbij de cijfers evenwel boven de pre-crisiswaarden gesitueerd blijven. Het gevaar voor deflatie, dat een obstakel kan vormen voor de verdere schuldafbouw en het welslagen van de saneringsdoelstellingen, blijft aanwezig maar zou stilaan moeten wegebben vanaf 2015. Belangrijk om in het achterhoofd te houden is dat deze voorspellingen zijn gemaakt vóór de recente forse terugval van de olieprijs en hier desgevallend geen rekening mee hebben gehouden. Betreffende de investeringen en meerbepaald de uitrustingsinvesteringen verwacht de EC een sterkere toename vanaf 2016.

Externe factoren die de huidige prognose enerzijds negatief kunnen beïnvloeden zijn de onstabiele relaties met Rusland, de situatie in het Midden-Oosten en de monetaire risico's binnen de Eurozone. Anderzijds kunnen een toenemende export, een sneller herstel van de consumptie en de investeringen een positief effect hebben op de huidige prognose.

Grafiek 1-1: Economische sentiment indicator in de Europese Unie en België

Bron: Eurostat

In haar conjunctuurenquête van december geeft de Nationale Bank aan dat het ondernemersvertrouwen in de verwerkende nijverheid in België is verslechterd. Dit verlies aan vertrouwen is uitsluitend te wijten aan de negatievere beoordelingen van de totale orderpositie en in mindere mate van de voorraden. Een gematigde terugval kan worden waargenomen in de papier- en kartonnijverheid en de grafische nijverheid. Over alle sectoren heen blijven de bedrijfsleiders evenwel optimistisch over de toekomst; de vraag- en werkgelegenheidsvooruitzichten worden opwaarts herzien.

De groeicijfers voor België en de aangrenzende landen zouden gunstig blijven evolueren in 2014 en 2015 t.o.v. 2013. Duitsland zou een groeidip ervaren in 2015. Voor 2016 worden betere groeivoorzichten vooropgesteld. De geprojecteerde groei voor België zou zowel in 2015 als in 2016 onder de gemiddelde vooruitzichten voor de Eurozone blijven.

Tabel 1-3: Reële % groei BBP (projectie herfst 2014)

	2013	2014	2015	2016
Eurozone	-0,5	0,8	1,1	1,7
België	0,3	0,9	0,9	1,1
Duitsland	0,1	1,3	1,1	1,8
Frankrijk	0,3	0,3	0,7	1,5
Nederland	-0,7	0,9	1,4	1,7

Bron: European Economic Forecast autumn 2014

Voor alle bestudeerde landen, met uitzondering voor Nederland in 2015, in Tabel 1-4 zijn de groeicijfers voor 2014 (herfstvoorspelling 2014) naar beneden herzien in vergelijking met de lentevoorspelling van 2014.

Tabel 1-4: Herziening groei BBP sinds lente projectie 2014

	2014	2015
Eurozone	↓	↓
België	↓	↓
Duitsland	↓	↓
Frankrijk	↓	↓
Nederland	↓	=

Bron: European Economic Forecast spring 2014 & autumn 2014

In haar landenanalyse stelt de EC dat zowel de prestaties als de prognoses voor België verzwakt zijn. De toenemende groei in het vierde kwartaal 2013 heeft zich niet verder doorgezet in 2014. Vandaar de bescheiden groeivoorzichten voor de periode 2014-2016.

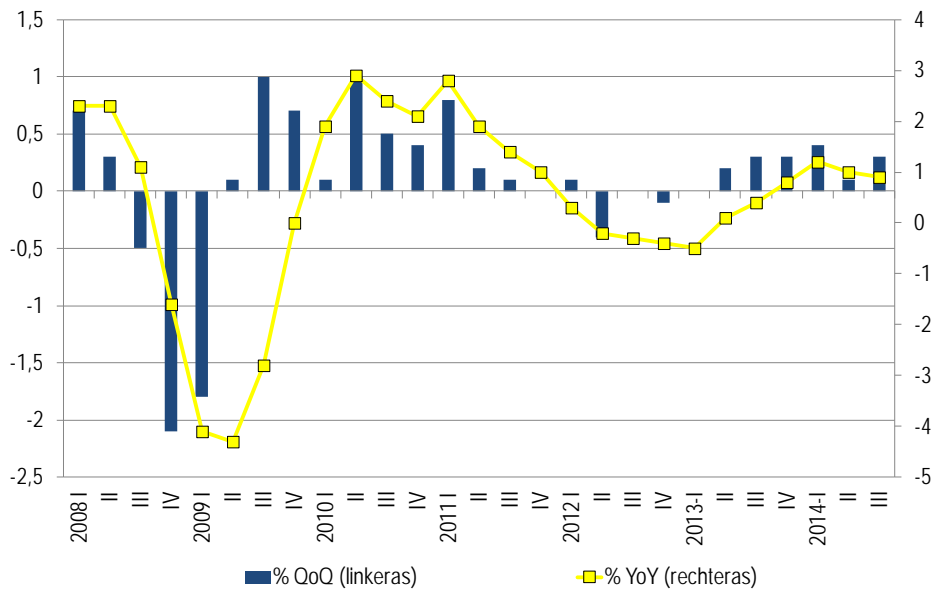
De versterking van de binnenlandse vraag zoals vooropgesteld door de Europese Commissie in de vorige prognose wordt niet waargemaakt door de bescheiden groei van de inkomens. De inkomensgroei (gesteld op 1% over de periode 2014-2016) wordt vooral op korte termijn afgeremd door de lage inflatie en de aankomende overheidsmaatregelen om de competitiviteitsgraad te verbeteren.

In 2014 worden de vooruitzichten voor de investeringsgroei geprojecteerd op 3,6%, maar dit wordt volgens de EC sterk beïnvloed door eenmalige bewegingen. Deze groei zou fors terugvallen in 2015 tot +0,9%, mede beïnvloed door de bouwsector (o.a. impact hervorming woonbonus en btw). De hoge bezettingsgraad (tendeert naar zijn historische gemiddelde) en de gunstige financieringsvoorwaarden verhinderen geen toename van de investeringsbereidheid. De investeringsbereidheid wordt evenwel beïnvloed door de zwakke interne vraag en door minder goede exportprestaties.

Ook in de buurlanden werden de groeiprognoses naar beneden herzien. Het Duitse BBP zou in 2014 en 2015 groeien met respectievelijk 1,3% en 1,1%. Aarzelende privé-investeringen en een zwakke internationale omgeving zijn hier de belangrijkste oorzaken van. De binnenlandse vraag blijft daarentegen de belangrijkste motor voor de groei. Verder blijven de consumptie en de arbeidsmarkt robuust. De groeiprognoses voor Frankrijk zouden de zwakste zijn van de vier landen (BE, DE, FR, NL). De belangrijkste elementen van de finale vraag (consumptie, investeringen, export) dragen bij tot de zwakke groeiprestatie van 2014, de betere prestatie in 2015 zou vooral van de privé-consumptie moeten komen. Voor de vier landen zouden de groeiprognoses voor Nederland nog het dichtst aansluiten bij de vorige (lente) prognose. Een aantal incidentele factoren die de groei in 2014 afremmen zijn onder andere het lager energieverbruik, uitdovende belastingsmaatregelen voor autoaankoop, maar naar 2015 toe zouden de consumptie en in mindere mate de investeringen bijdragen tot de groeiprestaties.

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de groei van het reëel Belgisch bbp, opgetekend vanaf het tweede kwartaal 2013 zich doorzette gedurende de vier daaropvolgende kwartalen zowel in kwartaal-op-kwartaalcijfers als in jaar-op-jaar cijfers. In het tweede en derde kwartaal van 2014 lopen de groeicijfers (kwartaal-op-kwartaal en jaar-op-jaar) wat achteruit.

Grafiek 1-2: Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal

Bron: Nationale Bank van België (INR)

1.2 Internationale context van de papier- en grafische sector

Ondanks de minder optimistisch ingekleurde herfstvoorspelling van de EC zullen op wereldvlak, in de Eurozone en in België toch positieve groei cijfers worden neergezet in 2014 en 2015. Een aantrekkelijke economie in de wereld en vooral in de Eurozone en in België zou een positieve impuls kunnen geven aan de vraag naar papier- en grafische producten. Vooral de conjunctuurgevoelige vraag naar (reclame)drukwerk heeft sterk nood aan de positieve effecten van een economisch herstel.

Het verwachte fragiele economisch herstel zal echter niet volstaan om de structurele overcapaciteit op de papier- en grafische markt weg te werken. Het aanbodoverschot in de papier- en grafische sector is immers niet alleen te wijten aan de gevolgen van de crisis maar ook aan de digitale omwenteling die zich onverminderd voortzet. De wereldwijde productiecapaciteit nam tot 2005 in Europa geleidelijk aan toe, maar ook in de groei landen breidde de productiecapaciteit zich uit¹. Dit met een verdere economische groei en aantrekkelijke vraag voor ogen. Niet lang daarna braken echter achtereenvolgens de bankencrisis (2008) en de Europese schuldencrisis (2011) uit met een vertrouwenscrisis tot gevolg. Daarenboven zorgde de digitale omwenteling in de geïndustrialiseerde economieën ervoor dat de papierdragers marktaandeel verloren aan digitale alternatieven. Vooral de vraag naar grafisch drukwerk leed en lijdt hier nog altijd het sterkst onder. Toch creëert de digitalisering ook opportuniteiten voor grafische bedrijven om zich een nieuw profiel aan te meten waar de complementariteit van schriftelijke en digitale media centraal staat.

¹ CRB 2013-0151

1.2.1 De papierindustrie

Op Europees niveau

In de volgende vijf jaren wordt verwacht dat de consumptie van papier en karton in Centraal en Oost-Europa zal groeien met 2% per jaar. Het is voornamelijk het verpakkingspapier dat het leeuwendeel (85%) van de groei van de papiervolumes zal opslorpen. In Oost-Europa wordt op heden ongeveer 60% van het volume aan papier en karton gebruikt om verpakkingen te produceren en volgens een studie van Smithers Pira² zal dit aandeel progressief stijgen tegen 2019. Deze stijging komt tot stand door de toename van het gemiddeld inkomen van de gezinnen. Deze toegenomen koopkracht verhoogt de vraag naar retailproducten en dus ook indirect naar kartonverpakkingen. Daarnaast kent de vraag naar verpakkingen ook een organische groei wat de productie van verpakkingspapier verder stimuleert. De groei in de papierindustrie zal dus inderdaad vooral komen van de verpakkingssector. Smithers Pira verwacht in de periode 2014-2019 een jaarlijkse groei van 3% voor deze sector. Vooral de stijgende vraag naar klaar voor verkoop verpakte goederen in de retailsector, verpakkingen voor vloeibare levensmiddelen en de trend naar kleinere verpakkingen zullen deze groei extra doen aantrekken. Demografische ontwikkelingen zoals de groeiende verstedelijking en de verouderende bevolking liggen aan de basis van deze trend.

Ook in West-Europa zal de groeiende vraag naar verpakkingspapier zich verder zetten onder invloed van onder andere de toename van online aankopen en huis-aan-huis leveringen, de trend naar individuele en kleinere verpakkingen. West-Europese en vooral Belgische papierbedrijven zijn in tegenstelling tot hun Oost-Europese concurrenten de koplopers in gerecycleerde papieren verpakkingen. Daar waar Europa gemiddeld een recyclagegraad van 75% voor papier behaalt, spant onder andere België de kroon met bijna 90%³. In een wereld waar het milieubewustzijn steeds meer naar de voorgrond treedt, is dit een belangrijke troef voor de West-Europese en Belgische papiersector.

In tegenstelling tot de markt voor verpakkingspapier wordt de markt voor grafisch papier gekenmerkt door een structurele overcapaciteit die werd versterkt door de economische recessie. Een voorzichtige aantrekking van de economie zorgt evenwel voor een positieve impact op de conjunctuurgevoelige vraag naar grafisch papier. Ook de versterking van de dollar is een stimulerende factor aangezien dit de Europese papierproducten in het buitenland aantrekkelijk maakt waardoor de papierexporteurs minder moeite ondervinden om hun waren kwijt te raken. Deze stimuli slagen er evenwel niet in om de neerwaartse druk op de prijzen van het grafisch papier af te wenden. In het licht van een toenemende digitalisering blijft een overaanbod aan grafisch papier op de markt bestaan. Toekomstige capaciteitssluitingen zijn dan ook onvermijdelijk.

Op Belgisch niveau

De conjunctuur van de Belgische papier- en kartonindustrie slaagt na een jaar van conjunctuurachteruitgang erin het tij te keren. Zowel de conjunctuur in de papier- en karton fabricage als de papier- en kartonverwerkende sector trekt aan. De huidige conjunctuurverbetering in de gezamenlijke papier- en kartonnijverheid is dus het resultaat van twee goed presterende subsegmenten.

² The future of paper and board in Central and Eastern Europe

³ <http://www.smitherspira.com/news/2014/june/current-state-of-the-paper-packaging-market>

In tegenstelling tot de conjunctuurenquête van november 2014 onderschrijven de indicatoren van de conjunctuurenquête van december 2014 het optimisme in de sector evenwel niet. Ondanks de positieve prijsvooruitzichten zijn de binnenlandse en buitenlandse bestellingen in belangrijke mate afgenomen als gevolg van een aanzienlijk afgezwakte vraag. De ondernemers schatten hun totale en buitenlandse orderpositie merkelijk slechter in. Toch wordt optimistisch naar de toekomstige vraag uitgekeken en blijven de werkgelegenheidsvooruitzichten gevrijwaard van enig pessimisme wat vertrouwen wekt voor de nabije toekomst.

Samenvattend

In Europa kent vooral de verpakkingsmarkt een gestage groei onder invloed van een aantal trends zoals de tendens naar kleinere verpakkingen, naar meer klaar voor verkoop verpakte goederen en een aantal demografische tendensen. Op de markt voor grafisch papier blijft het zoeken naar een juiste balans tussen vraag en aanbod in het licht van de groeiende digitalisering. In België presteert de gehele papier en kartonsector, inclusief het grafisch papier, goed. Onder invloed van een voorzichtig positieve economische groei kent de vraag voor drukwerk een ommekeer wat een positieve impact heeft op de vraag naar grafisch papier.

1.2.2 De grafische sector

Op Europees niveau

Het verwachte fragiele economisch herstel geeft, ondanks de recente neerwaartse bijstelling van de EC, hoop maar lost de structurele overcapaciteit op de grafische markt niet op. De opkomst van de digitale media hebben een belangrijk marktaandeel van de gedrukte media afgesnoept, zowel in de subsector van de kranten en de tijdschriften als deze van de boeken en de reclame. Toch groeit de overtuiging dat digitale en gedrukte media complementair zijn en dat de combinatie ervan een grotere communicatiekracht heeft dan één medium op zich. De focus voor de toekomst zal in de eerste plaats komen te liggen op het drukwerk als onderdeel van een uitgebreid media-aanbod. Dit betekent een verruiming van de rol van een drukkerij naar de rol van een mediadienstverlener. Dit betekent een herpositionering van de eigen strategieën en verdienmodellen. Naast creativiteit zal ook het verlenen van advies over de te gebruiken mediakanalen steeds belangrijker worden alles succesfactor in deze nieuwe verdienmodellen.

Drukken en printen is ook meer dan reproduceren op papier en karton alleen. Geprinte elektronica en toepassingen zoals intelligente verpakkingen, oprolbare schermen, flexibele zonnecellen bieden opportuniteiten. Sommige toepassingen zijn evenwel nog niet marktrijp aangezien de technologie nog vrij nieuw is⁴ en de consument er nog onvoldoende klaar voor is. Naast geprinte elektronica bieden de innovaties in de printtechnologie de mogelijkheid om allerlei materialen te bedrukken zoals textiel, glas, hout, metaal, leder, ... Geprinte interieurdecoratie is een feit en zal nog groeien in de toekomst⁵.

⁴ VIGC seminarie 'Waar gaan we heen? Cijfers, trends en strategie

⁵ GN, 01/2015

Op Belgisch niveau

Na twee jaar van conjunctuurachteruitgang is de grafische sector sinds de tweede helft van 2013 in een stroomversnelling terecht gekomen. De traditionele opleving van de grafische activiteiten tijdens de tweede jaarhelft is hier niet vreemd aan. De opwaartse trend houdt ook begin 2014 aan, maar zet het tweede kwartaal geleidelijk aan zwakker in.

Desalniettemin blijft de conjuncturele trend positief wat in belangrijke mate het gevolg is van het geleidelijk herstel van de economische activiteit. Met het fragiel herstel van de economie komt ook meer financiële ruimte vrij bij de ondernemingen om in advertenties en reclame te investeren. Toch blijft de grafische sector kampen met een structurele overcapaciteit, door de voortgezette impact van de digitalisering. Overeenkomstig hun Europese sectorgenoten, zullen de Belgische grafische bedrijven op zoek moeten gaan naar nieuwe strategieën waarmee ze hun positie in de nieuwe waardeketen kunnen herwaarderen. Dit zal gepaard gaan met de nodige investeringen in ICT, technologie, personeel en machinerie.

Samenvattend

De conjunctuurherleving in de grafische sector blijft fragiel en neemt in de loop van 2014 af in intensiteit. Naast de positieve invloed die voortkomt uit het gematigd herstel van de economische activiteit, blijft de grafische markt evenwel gedomineerd door een structurele overcapaciteit die een ongunstig effect heeft op de activiteit in de sector.

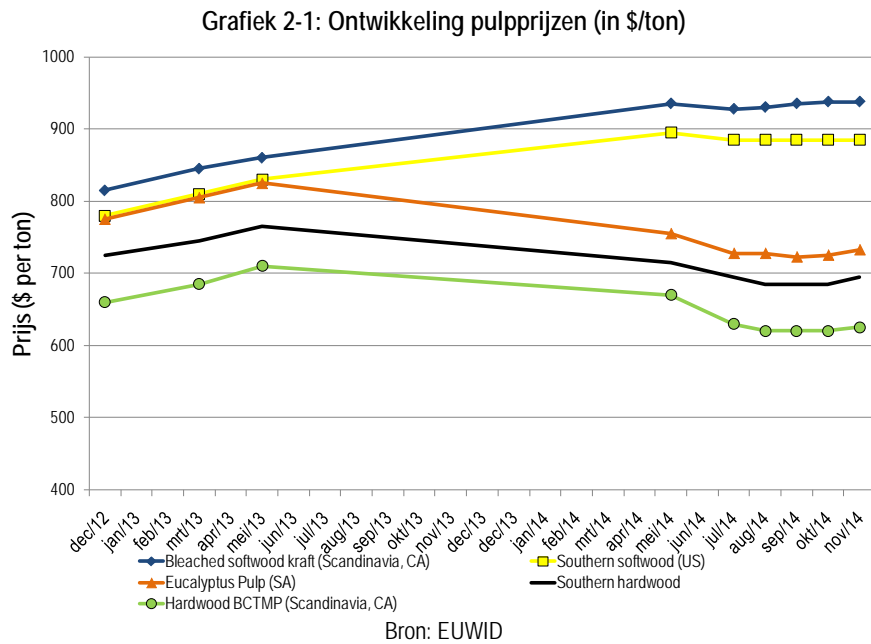
2 Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België

2.1 Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen

2.1.1 Pulprijzen (Europa)

Om een goed inzicht te krijgen in het prijsverloop van het papier, is het noodzakelijk om eerst de prijsevolutie van de belangrijkste grondstof voor het papier van nabij te volgen. Dit doen we aan de hand van onderstaande grafieken die ons een beeld geven over het prijsverloop van een aantal belangrijke pulpproducten op de Europese markt. Deze pulpproducten kunnen worden onderverdeeld in twee groepen; enerzijds de houtpulp met lange vezels die een hoge weerbaarheid aan het papier geven waartoe de southern softwood pulp en de bleached softwood kraftpulp behoren, anderzijds de houtpulp met korte vezels of de hardwood die de eucalyptuspulp, de southern hardwood pulp en de hardwood BCTMP (market bleached chemi- thermomechanical pulp) omvat. Deze laatste groep van pulpsoorten kent een gelijkaardig prijsverloop, zij het dat het niveau varieert. De hoge kwaliteit van eucalyptus pulp vertaalt zich in een hoger prijsniveau tegenover de andere varianten. Begin 2013 leunde de prijs van eucalyptus pulp zelfs sterk aan tegen de prijs van de traditioneel duurdere southern softwood pulp wat de incentive wegnam om deze laatste te vervangen door de gewoonlijk goedkopere hardwood variant.

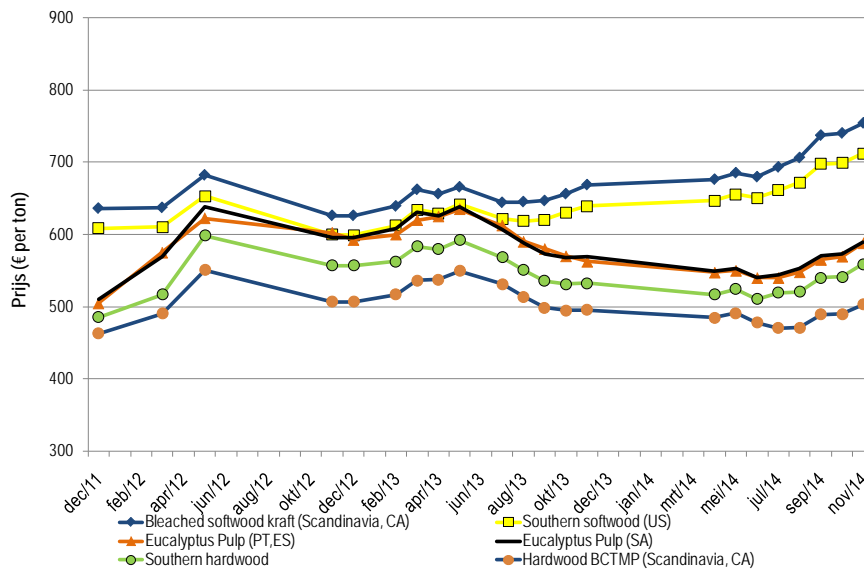
Dit kan verklaren waarom de prijzen van de softwood en hardwood pulpvarianten, die lange tijd een evenredig verloop kenden⁶, in de loop van 2013 een andere weg insloegen. Zo zwakt de prijs van hardwood pulp in de loop van 2013 af, terwijl de prijs van softwood pulp de hoogte ingaat. Tijdens de tweede helft van 2014 blijkt de sterkte van dit effect af te nemen met als gevolg dat de prijzen quasi stabiliseren. Door het spel van vraag en aanbod op de markt van papierpulp, zijn vanaf dan de prijzen van de hardwood en softwood pulp lichtjes terug naar elkaar toe aan het convergeren. De gedaalde prijzen voor hardwood pulp, maken het opnieuw aantrekkelijker om softwood pulp te vervangen door de traditioneel goedkopere hardwood variant. Hierdoor vertonen de prijzen van hardwood pulp eind 2014 opnieuw de neiging om te stijgen.

Tijdens de tweede helft van 2014 kent de euro ten opzichte van de dollar een scherpe waardeafname met als gevolg dat de lichte prijsstijging voor zowel hardwood als softwood pulp zich in euro sterker doorzet dan in dollar.

⁶ CRB 2014-1752

Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton)

Bron: EUWID

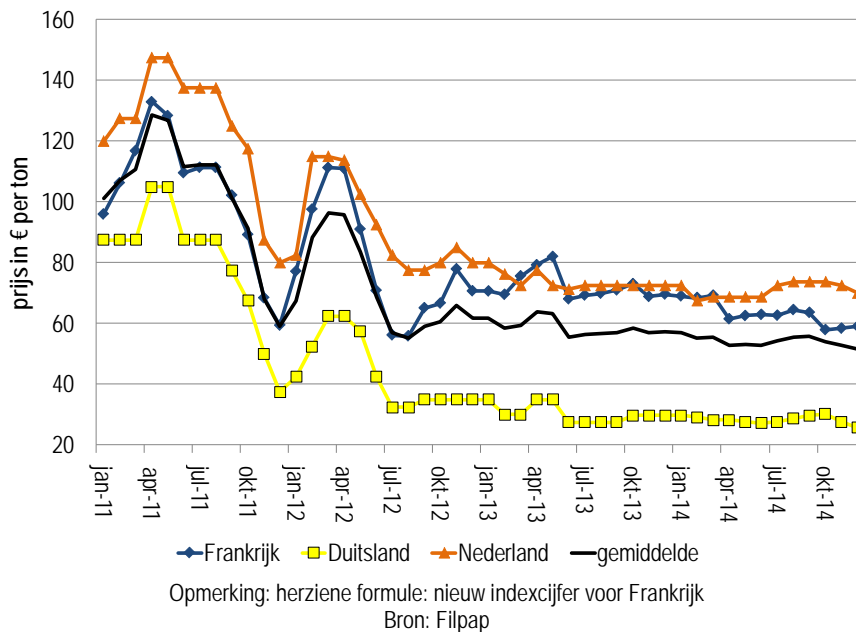
2.1.2 Oud papier

Naast verse pulp kan men voor de productie van papier ook gebruik maken van gerecycleerde pulp op basis van oud papier. Daarom bekijken we hiervan het prijsverloop in Grafiek 2-3. Deze grafiek geeft de prijsontwikkeling van oud papier in de verschillende buurlanden weer en het gemiddelde hiervan, wat richtinggevend is voor de Belgische prijzen.

De huidige prijs voor oud papier in Europa blijkt zich enigszins te stabiliseren op een laag niveau in vergelijking met 2011. Dit is o.a. het gevolg van een verminderde interesse vanuit China en andere Oost-Aziatische landen voor oud papier. De afgenomen interesse vanuit China is deels te wijten aan het toegenomen binnenlands aanbod aan oud papier en de groeivertraging waarmee de Chinese economie te kampen heeft. Gezien de prijs voor oud papier in belangrijke mate afhankelijk is van de uitvoer naar deze landen, komen de Europese prijzen onder druk te staan.

Dat de euro aan waarde inboet tegenover de dollar, kan evenwel in de kaart spelen van Europese exporteurs van oud papier die begin 2014 hun Aziatische klanten verloren zagen gaan aan hun Noord-Amerikaanse concurrenten.

Grafiek 2-3: Prijswontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule

2.1.3 Papierprijzen (Duitsland)

Aangezien de Duitse papierprijzen als referentie kunnen worden gebruikt voor de Belgische papierprijzen, bekijken we de prijswontwikkeling van het Duits grafisch en verpakkingspapier even van naderbij. Het gemiddelde van de Duitse prijzen kent tussen 2012 en 2014 een voortdurende achteruitgang. Dit is in sterkere mate te wijten aan de prijswontwikkeling van het grafisch papier dan van het verpakkingspapier. Aangezien het prijsverloop tussen de papiersoorten onderling kan variëren bekijken we het prijsverloop per categorie apart.

Standaard krantenpapier (45g)

Eerst nemen we de prijswontwikkeling van het Duits krantenpapier onder de loep. Over de periode 2012-2014 kent de papierprijs een licht golvend verloop. Zo kent de prijs een geleidelijke afname tot midden 2013 waarna het licht begint toe te nemen. Vanaf midden 2014 wordt opnieuw een lichte neerwaartse druk uitgeoefend en de gemiddelde prijs van het krantenpapier komt tegen het einde van 2014 uit op 477,5 euro per ton. Ondanks de verdere afbouw van overtollige productiecapaciteit is een prijstoenname niet onmiddellijk in de maak. Uitgevers oefenen een sterke druk uit op de prijzen tijdens de onderhandelingen. Afgezien van de positieve invloed van een geleidelijk herstel van de economie kampt de markt van krantenpapier met een overcapaciteit als gevolg van een groeiend aandeel digitale lezers.

Ander grafisch papier: druk- en schrijfpapier

De Duitse markt voor het druk- en schrijfpapier wordt gekenmerkt door een overcapaciteit. Dit uit zich sinds 2013 in een stelselmatige prijsdaling. Deze trend is niet noodzakelijk van toepassing op alle individuele soorten van het druk- en schrijfpapier en daarom bekijken we ze even apart.

Houthoudend gestreken papier (LWC offset 60g)

In de periode 2012-2014 kent de prijs voor het Duits houthoudend gestreken magazinepapier (LWC) een voortdurende afname. De prijs per ton LWC papier bedraagt eind 2014 gemiddeld 617,5 euro in vergelijking met 667,5 euro begin 2012.

LWC papier vindt zijn toepassing in tijdschriften en reclamebladen en bevindt zich binnen een conjunctuurgevoelig segment. Ondanks de voorzichtige aantrekking van de economie, staat de markt van LWC papier onder zware druk. Digitale reclame kent een opmars en snoept op die manier marktaandeel af van de gedrukte reclame. Het ziet er dus naar uit dat het probleem niet langer toe te schrijven is aan conjuncturele invloeden, maar aan een structurele overcapaciteit op de markt wat een neerwaartse druk uitoefent op de prijzen. Ondanks de geplande inkrimping van het overaanbod door papiermolens in Europa en Noord-Amerika blijven de prijzen hun negatieve koers aanhouden. Een snelle daling van de vraag weerhoudt de markt ervan terug in balans te komen. Als gevolg van de aanhoudende prijsdaling komen de winstmarges van de papierproducenten gevoelig onder druk te staan. Marktexperts verwachten dan ook een verdere afbouw van de productiecapaciteit in de toekomst.

Houtvrij gestreken papier (double coated reels 100g)

Het Duits houtvrij gestreken papier vindt zoals het houthoudend gestreken papier zijn toepassing in tijdschriften en catalogi wat van hen directe concurrenten maakt. De concurrentiestrijd tussen leveranciers van CWF en LWC papier houdt de prijzen laag. In de periode 2012-2014 kalft de prijs voor CWF papier geleidelijk aan af tot eind 2013 waarna de daling vanaf 2014 een versnelling hoger gaat. Eind 2014 komt de prijs per ton CWF papier uit op een gemiddelde van 615 euro in plaats van 665 euro begin 2012.

De hoofdoorzaak van de aftakeling van de prijzen is het heersende overaanbod op de markt van CWF papier. Papierproducenten trachten dit te verminderen door tijdelijke werkonderbrekingen in te lassen en tot permanente sluitingen over te gaan, maar tot nog toe zonder veel resultaat. Daarnaast wordt gevreesd dat de beslissing van de marktleider Sappi om zijn direct marketing activiteiten te intensiveren een bijkomende druk zal geven op de prijzen. Volgens waarnemers kan een duurzaam herstel enkel worden gerealiseerd door de productiecapaciteit verder te afbouwen zodat de markt van vraag en aanbod beter in evenwicht komt. In januari zorgt een aantrekking van de vraag evenwel voor een opsteker voor de sector. Als gevolg van de sterkere dollar worden de binnenlandse producten aantrekkelijker voor het buitenland en dit wordt vertaald in een toename van de export. Er wordt verwacht dat dit de druk op de markt enigszins zal verlichten.

Houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 C-grade branded paper, A4 C-grade non-branded paper)

De verschillende Duitse papersoorten behorend tot de groep van houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 C-grade branded paper, A4 C-grade non-branded paper), kennen grotendeels een gelijkaardige trend. Daarom bespreken we ze samen.

Van 2012 tot en met het eerste kwartaal van 2013 kennen de papierenprijzen van de groep houtvrij ongestreken papersoorten een opwaartse trend. Nadien gaat de vraag, onder meer door de invoering van 'paperless offices', in dalende lijn alsook de prijzen. In de loop van 2014 stabiliseren de prijzen gaandeweg wat wijst op een betere balans tussen vraag en aanbod op de markt voor houtvrij gestreken papier. De binnenlandse leveranciers komen in een comfortabelere positie terecht; enerzijds als gevolg van een aantrekkende export en afnemende import met het oog op de sterker geworden

dollar, anderzijds als gevolg van de terugtrekking van een aantal Aziatische spelers op de Europese markt. Toch wordt geen algemene verlaging van de concurrentiedruk ervaren. De papierproducenten geven aan dat de klanten voorlopig over hoge papiervoorraden beschikken waardoor zij niet geneigd zijn om hun aankopen te verhogen. In het laatste kwartaal van 2014 vertonen de prijzen van zowel A4 C-grade branded en A4 C-grade non-branded papier een neerwaartse knik in het laatste kwartaal van 2014. De gemiddelde prijzen per ton voor offset sheets, A4 C-grade branded en A4 C-grade non-branded papier bedragen op dat moment respectievelijk 725, 700 en 665 euro.

Verpakkingspapier

Het jaar 2014 wordt gekenmerkt door een gezonde vraag naar verpakkingspapier tot kort voor kerstmis. De tijdelijke stillegging van de productie door de verwerkende bedrijven van papier en karton tijdens de vakantieperiode heeft ervoor gezorgd dat de papieraankopen sterk zijn gedaald. Dit wordt evenwel gecompenseerd doordat de rest van 2014 goede cijfers kan voorleggen.

Verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC (Testliner 2 en 3)

Gezien het gelijkaardig prijsverloop van de verschillende types verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC in Duitsland bespreken we ze samen. In de periode 2012-2014 kennen de prijzen vanaf het vierde kwartaal van 2012 een quasi constante toename. De marktspelers zijn op heden tevreden over de hoge instroom van orders afkomstig van de verwerkers van papier en karton en er heerst geen bezorgdheid over de naderende uitbreiding van de productiecapaciteit bij Kappa Group in het Verenigd Koninkrijk. Indien de dollar zijn sterke koers aanhoudt zullen de exporterende papierproducenten voorlopig kunnen blijven profiteren van dit extra duwtje in de rug. De prijzen voor Testliner 2 en 3 bedragen in het laatste kwartaal van 2014 respectievelijk 532,5 en 512,5 euro per ton. Als we de prijsniveaus vergelijken met deze in Europa in de periode van 2006 tot midden 2014 besluiten we dat ze vrij hoog zijn.

Verpakkingspapier op basis van softwood pulp (unbleached kraftliner 175g, white-top kraftliner 140g)

De prijs voor het Duits ongebleekt kraftliner verpakkingspapier neemt licht toe over de periode 2012-2014. In de loop van die periode kent de prijs een aantal fluctuaties die het prijsniveau doen variëren tussen 600 en 675 euro per ton. In 2014 blijft de prijs vrij stabiel in de eerste drie kwartalen waarna het in het laatste kwartaal een lichte toename kent tot gemiddeld 625 euro per ton. Deze stabiliteit is het resultaat van het in balans zijn van de vraag en het aanbod op de markt voor ongebleekt kraftliner verpakkingspapier.

Het Duits gebleekt kraftliner verpakkingspapier situeert zich op een hoger prijsniveau en fluctueert minder sterk dan het ongebleekt kraftliner verpakkingspapier. In de loop van 2012 tot 2014 fluctueert de prijs tussen 875 en 903 euro per ton. De drie laatste kwartalen van 2014 blijft de prijs stabiel op 875 euro per ton. Als we de prijsniveaus van beide kraftliner papersoorten vergelijken met deze in Europa in de periode van 2006 tot midden 2014 besluiten we dat ze vrij hoog zijn.

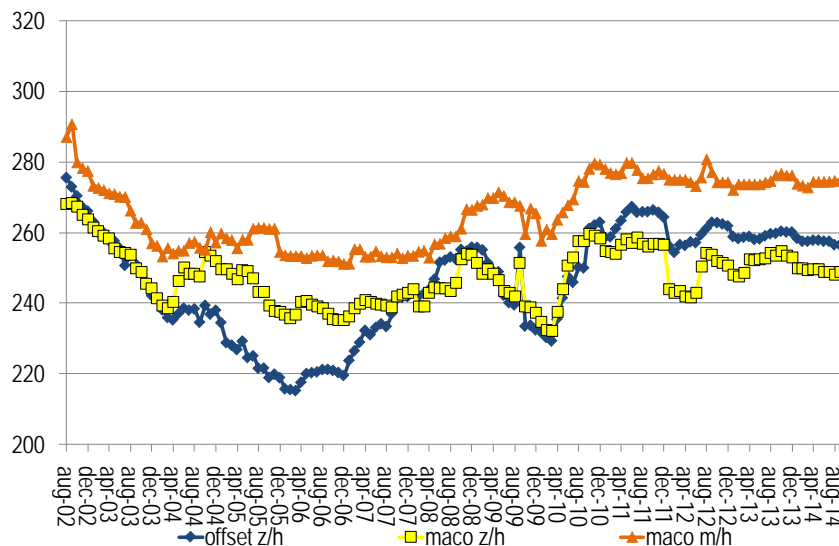
2.1.4 Papierprijzen (België)

Sinds 2013 ondervinden de Europese en Duitse prijzen voor druk- en schrijfpapier moeilijkheden om stand te houden, terwijl de Belgische papiervarianten eerder stabiliseren. Deze prijsstabilisatie in België heeft evenwel vooral te maken met het gebruik van lange termijn contracten waarin vaste prijsafspraken zitten vervat. Bijgevolg zullen prijswijzigingen in Europa of Duitsland pas later tot uiting komen in de Belgische papierprijzen. We zien naar het einde van 2013 dan ook de eerste tekenen van een prijsdaling zichtbaar worden.

Waar de prijsindex van het Belgisch houtvrij gestreken papier (maco z/h) nog toenam tijdens de eerste helft van 2013, komt de neerwaartse druk op de prijzen eind 2013 en ook in de loop van 2014 geleidelijk aan tot uiting. Ook de prijzen voor het houtvrij ongestreken (offset z/h) en houthoudend gestreken (maco m/h) papier vertonen vanaf die periode de eerste tekenen van een prijsafname.

We stellen vast dat Duitse papierprijzen voor houthoudend (LWC) en houtvrij (CWF) gestreken papier het in de loop van 2014 zwaarder te verduren krijgen dan de Belgische papierprijzen. Deze laatste houden beter stand, maar deze prijsstabilisatie wordt vooral in stand gehouden door lange termijn contracten. De prijsdaling zal dus pas later effect hebben op de Belgische papiermarkt.

Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier

Bron: Febelgra (01-01-1973 = 100)

2.2 Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België

2.2.1 Papier en kartonnijverheid

Na meer dan een jaar van conjunctuurachteruitgang slaagt de papier- en kartonnijverheid er eind 2013 in om het tij te doen keren. Dit is mogelijk dankzij de herneming van de conjunctuur in de papier- en kartonverwerking sector eind 2013, na een klein dipje te hebben ervaren. De conjunctuur herpakt zich en schakelt ook een versnelling hoger in vergelijking met de voorgaande toename in de periode 2012-midden 2013. In de loop van 2014, omstreeks mei, doet zich ook een (voorlopige) conjunctuuropleving in de papier- en kartonfabricage sector voor. De huidige conjunctuurverbetering in de gezamenlijke papier- en kartonnijverheid is dus het resultaat van twee goed presterende subsegmenten.

In tegenstelling tot de conjunctuurenquête van november 2014 onderschrijven de indicatoren van de conjunctuurenquête van december 2014 het optimisme in de sector evenwel niet. Ondanks de positieve prijsvooruitzichten zijn de binnenlandse en buitenlandse bestellingen in belangrijke mate afgenomen als gevolg van een aanzienlijk afgezwakte vraag. De ondernemers schatten hun totale en buitenlandse orderpositie merkkelijk slechter in. Toch wordt optimistisch naar de toekomstige vraag uitgekeken en blijven de werkgelegenheidsvooruitzichten gevrijwaard van enig pessimisme wat vertrouwen wekt voor de nabije toekomst.

Als we de conjunctuurontwikkeling in de individuele subsegmenten nader bekijken, valt op dat in het papier- en kartonverwerkingsegment een recent dipje in december 2014 gepaard gaat met een lagere verzekerde activiteitsduur van 1,4 maanden tot 1,2 maanden. Ondanks de licht verzwakte buitenlandse vraag en de hieraan gekoppelde lagere verkoopprijs, ogen de vraag- en verkoopprijsvooruitzichten voor de komende drie maanden nagenoeg stabiel wat de garantie op werkgelegenheid veilig stelt.

De (voorlopige) opleving in de papier- en kartonfabricage sector zorgt voor een ommekeer in de meer dan twee jaar durende conjunctuurachteruitgang. Sinds oktober 2014 blijft de gemiddelde verzekerde activiteitsduur stabiel op een hoog niveau van 1,3 maanden. Ondanks dat de vraag er licht op achteruit gaat, nemen de verkoopprijzen in december toe. Ook de vraag- en verkoopprijsvooruitzichten stemmen gunstig waaruit stabiele werkgelegenheidsperspectieven voor de komende drie maanden voortvloeien. Toch blijft het algemene conjunctuur niveau natuurlijk historisch laag.

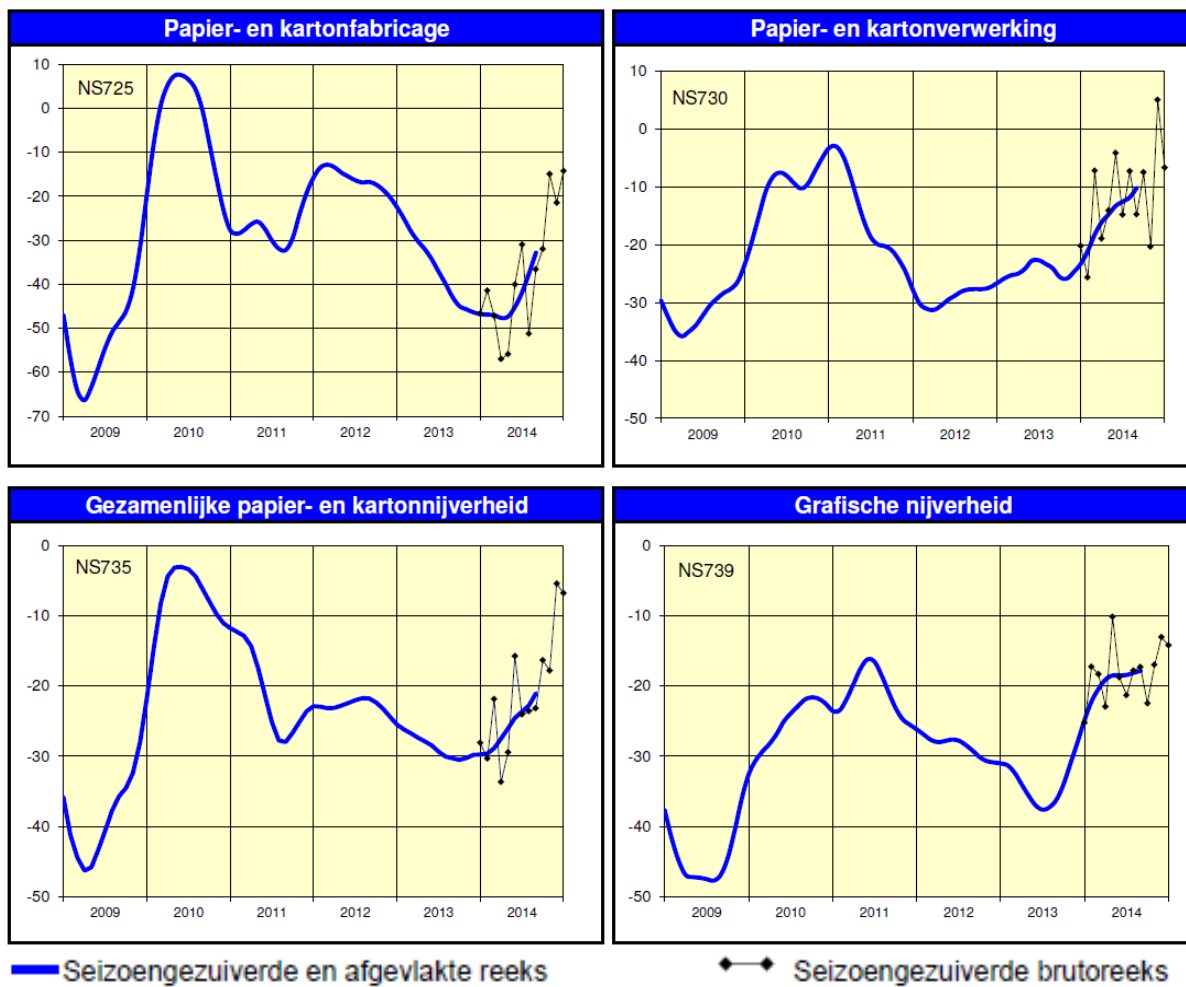
2.2.2 Grafische nijverheid

Na twee jaar van conjunctuurachteruitgang is de grafische sector sinds de tweede helft van 2013 in een stroomversnelling terecht gekomen. De traditionele opleving van de grafische activiteiten tijdens de tweede jaarhelft is hier niet vreemd aan. Zowel de binnenlandse als buitenlandse vraag trokken in die periode aan.

De opwaartse trend houdt ook begin 2014 aan, maar zet het tweede kwartaal geleidelijk aan zwakker in. Desalniettemin blijft de conjuncturele trend positief wat in belangrijke mate het gevolg is van het geleidelijk herstel van de economische activiteit. De markt voor grafische producten en in het bijzonder de markt voor reclaimedrukwerk is immers zeer gevoelig voor conjunctuurveranderingen. Met de geleidelijke aantrekking van de economie komt ook meer financiële ruimte vrij bij de ondernemingen om in advertenties en reclame te investeren. In tegenstelling tot de conjunctuurenquête van november 2014 duidt deze van december 2014 op een toegenomen activiteit als gevolg van een verhoging van het aantal bestellingen uit zowel binnen- als buitenland. Desondanks schatten de ondernemers hun buitenlandse orderpositie minder gunstig in. Hierdoor worden de werkgelegenheidsvooruitzichten voor de komende drie maanden negatief ingekleurd. Vanaf oktober 2014 gaat de gemiddelde verzekerde activiteitsduur er ook langzaam op achteruit van 2 maanden tot 1,7 maanden, iets onder het gemiddelde van 2014. De vraagvooruitzichten blijven evenwel voorzichtig positief.

De conjunctuurherleving in de grafische sector blijft fragiel en neemt in de loop van 2014 af in intensiteit. Naast de positieve invloed die voortkomt uit het gematigd herstel van de economische activiteit, blijft de grafische markt evenwel gedomineerd door een structurele overcapaciteit. Veel zal dus verder afhangen van het verdere herstel van de algemene economische groei.

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België

Bron: Nationale Bank van België, december 2014

2.3 Omzet

Tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 neemt de omzet in de papier- en kartonfabricage sector (17.1), in het licht van de verbeterde conjunctuur, toe met 1,5%, cf. Tabel 2-1. Als deze stijgende trend zich verder zet in het laatste kwartaal van 2014, zal de omzet het tweede jaar op rij verhogen. Gezien de sterke terugval van de omzet in de crisisjaren 2008 en 2009, zal de bescheiden toename het omzetsniveau evenwel niet boven het gemiddelde van de geobserveerde periode 2005-2013 kunnen tillen.

De omzet van de papier- en kartonverwerking sector (17.2) daarentegen kende in 2013 het hoogste niveau sinds 2005. In het licht van de conjunctuurverbetering in 2014 doet een omzettoename van 8,1% tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 een verdere omzetverhoging in het laatste kwartaal van 2014 vermoeden. Dit zou betekenen dat de omzet in de geobserveerde periode een nieuwe piek zou bereiken in 2014.

Ondanks dat de papier- en kartonverwerking sector zijn omzet in 2009 zag afnemen, is deze sinds 2010 aan een graduele opmars bezig. Hetzelfde geldt voor de papier- en kartonsector waar de omzet een voorlopig hoogtepunt bereikt in 2013. De omzettoename van 6,4% in de loop van de eerste drie kwartalen van 2013 in het licht van de verbeterde conjunctuur voor de gehele papier- en kartonsector

doet een bijkomende omzetstijging in het laatste kwartaal van 2014 vermoeden. Een belangrijke factor in dit groeiverhaal is het verpakkingspapier wiens productie blijft aantrekken door het succes van o.a. online aankopen.

Na zes opeenvolgende jaren van achteruitgang in de grafische sector geven de eerste drie kwartalen van 2014 een positief signaal met een groei van 5,1%. Als deze opwaartse trend aanhoudt, zal het conjunctuurherstel in de grafische sector zich voor het volledige jaar 2014 laten vertalen in een omzetgroei. Deze positieve ontwikkelingen manifesteren zich zowel in de drukkerijen- als uitgeverijensector. Voor de drukkerijen betekent het net zoals voor de gehele grafische sector een eerste positief teken na zes jaren van onophoudelijke achteruitgang van de omzet. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 stijgt de omzet met 3,3%. De opwaartse trend manifesteert zich tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 ook in de uitgeverijensector met 6,6%. Na zes jaren van bijna ononderbroken omzetzakkingen ziet het er naar uit dat een kentering in de neerwaartse trend van de omzet in de grafische sector op komst is in 2014. Dit zien we ook vertaald in een verhoging van de productie van grafisch papier met 2,9%, cf. Tabel 2-2. De prijzen voor grafische producten blijven evenwel laag en er heerst een toenemende bezorgdheid over de prijzenoorlog die tussen grafische bedrijven woedt. Dit blijkt uit de laatste conjunctuurenquête van Febelgra; 91% van de respondenten is bekommerd om de drukkende prijzenconcurrentie tussen grafische bedrijven⁷. Dit is een toename van 7% in vergelijking met de voorgaande conjunctuurenquête van het eerste kwartaal van 2014⁸.

Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's

Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18 + 58.1
2005	2.096,2	2.535,8	4.632,0	3.217,5	3.329,7	41,5	6.588,7
2006	2.067,4	2.525,0	4.592,4	3.397,2	3.476,8	41,2	6.915,2
2007	2.171,3	2.636,8	4.808,1	3.434,3	3.546,1	34,9	7.015,3
2008	1.701,8	2.983,7	4.685,5	3.427,9	3.437,6	31,6	6.897,1
2009	1.178,7	2.731,8	3.910,5	3.274,0	3.130,3	26,6	6.430,9
2010	1.182,0	2.939,4	4.121,4	3.269,0	3.125,1	29,1	6.423,2
2011	1.234,8	3.512,6	4.747,4	3.329,6	3.018,0	35,4	6.383,0
2012	1.201,8	3.563,0	4.764,8	3.141,8	2.908,2	16,2	6.066,2
2013	1.258,7	3.604,1	4.862,8	3.040,1	2.795,0	17,0	5.852,1
3kw 2013	950,7	2.714,6	3.665,3	2.169,6	2.031,1	12,1	4.212,8
3kw 2014	965,2	2.934,3	3.899,5	2.313,2	2.098,2	14,5	4.425,9
2006/2005	-1,4%	-0,4%	-0,9%	5,6%	4,4%	-0,7%	5,0%
2007/2006	5,0%	4,4%	4,7%	1,1%	2,0%	-15,3%	1,4%
2008/2007	-21,6%	13,2%	-2,5%	-0,2%	-3,1%	-9,5%	-1,7%
2009/2008	-30,7%	-8,4%	-16,5%	-4,5%	-8,9%	-15,8%	-6,8%
2010/2009	0,3%	7,6%	5,4%	-0,2%	-0,2%	9,4%	-0,1%
2011/2010	4,5%	19,5%	15,2%	1,9%	-3,4%	21,6%	-0,6%
2012/2011	-2,7%	1,4%	0,4%	-5,6%	-3,6%	-54,2%	-5,0%
2013/2012	4,7%	1,2%	2,1%	-3,2%	-3,9%	4,9%	-3,5%
3kw 2014/3kw 2013	1,5%	8,1%	6,4%	6,6%	3,3%	19,8%	5,1%

* exclusief uitgeverijen van software

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste 2 jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden)

⁷ Conjunctuurenquête Febelgra, Factua september 2014

⁸ Conjunctuurenquête Febelgra, Factua juni 2014

2.4 Productie en investeringen

Productie

De stijging van omzetcijfers in 2014 komen ook tot uiting in de productiecijfers. Zowel in de pulp- als de papiersector gaan de volumes naar omhoog, zij het in de pulpsector beperkt met 0,3%. Een lichte productietoename van verse pulp in 2014 (cf. Tabel 2-2), gaat gepaard met een verhoogde papier- en kartonproductie van 3,2%. Pulpproducenten kunnen een afdoend antwoord bieden op de aantrekkelijke vraag naar pulp door hun voorraden, die ze in 2013 hebben opgebouwd, aan te spreken. Binnenlandse papierproducenten nemen zowel meer binnenlandse als buitenlandse pulp af gezien de lichte stijging van de import van pulp, (cf. Tabel 2-4.)

Naast verse pulp wordt ook gerecycleerde pulp in toenemende mate als grondstof voor de productie van papier- en karton gebruikt. Sinds 1990 kent de gerecycleerde pulp een groeiend succes in België⁹. Dit succes neemt verder toe in een omgeving waar het milieubewustzijn toeneemt en er meer vraag is naar milieuvriendelijke producten.

De toegenomen papierproductie in 2014 met 3,2% is te danken aan de meerproductie voor grafisch papier en verpakkingspapier. Enerzijds creëert het fragiel economisch herstel meer financiële ademruimte voor bedrijven. Hiermee blazen ze hun reclamebestedingen nieuw leven in wat de vraag naar grafisch papier stimuleert. Dit heeft een positief effect op de productiecijfers; de productie van grafisch papier neemt in 2014 toe met 2,9%. Dit betekent evenwel niet dat de structurele overcapaciteit op de grafische markt is verdwenen. De markt in zijn geheel en in het bijzonder de markt van het krantenpapier (houthoudend dagbladpapier) blijft onder druk staan als gevolg van een groeiend aandeel digitale lezers, de tendens naar kleinere formaten en een inkrimping van het aantal pagina's per exemplaar. Daarenboven kan de hierboven besproken zwakkere dan verwachte groei van de EC voor België in 2015 van 0,9% en in 2016 van 1,4% wegen op de stijgende vraag van de bedrijven naar extra gedrukte reclame en meteen ook wegen op de vraag naar papier- en grafische producten.

Anderzijds stimuleert het fragiel economisch herstel de consumptie, dus ook de online aankopen, wat de vraag naar verpakkingspapier doet toenemen. De papierproducenten reageren hierop door de productie van verpakkingspapier in 2014 met 5% op te drijven. Dit is het zesde jaar op rij dat de productie van verpakkingen toeneemt. De verpakkingssector beschikt over het voordeel dat het niet moet opboksen tegen digitale alternatieven omdat deze niet bestaan en ook niet wenselijk zijn. Verder doet het succes van e-commerce de huis-aan-huisleveringen toenemen die op hun beurt de vraag naar verpakkingen doen toenemen.

Binnen de papier- en kartonsector neemt in tegenstelling tot het grafisch en verpakkingspapier de productie van huishoudelijk en technisch papier af in 2014 met 1%.

⁹ <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	%2008/ 2007	%2009/ 2008	%2010/ 2009	%2011/ 2010	%2012/ 2011	%2013/ 2012	%2014/ 2013
Pulp*	513.425	510.596	471.433	498.388	503.352	494.708	500.623	502.372	-0,6%	-7,7%	5,7%	1,0%	-1,7%	1,2%	0,3%
dagblad-/schrijf-/drukpapier	1.481.652	1.466.206	1.298.092	1.457.607	1.427.210	1.452.373	1.419.557	1.460.683	-1,0%	-11,5%	12,3%	-2,1%	1,8%	-2,3%	2,9%
waarvan houtvrij papier	n.b.	474.850	452.050	467.474	441.274	471.307	473.310	497.259	n.b.	-4,8%	3,4%	-5,6%	6,8%	0,4%	5,1%
waarvan houthoudend															
papier (krantenpapier)	n.b.	991.355	846.042	990.133	985.936	981.066	946.247	963.424	n.b.	-14,7%	17,0%	-0,4%	-0,5%	-3,5%	1,8%
verpakpapier en -karton	341.799	322.879	382.764	408.083	431.098	447.785	453.786	476.383	-5,5%	18,5%	6,6%	5,6%	3,9%	1,3%	5,0%
huishoud./toilet papier + technisch papier	146.109	145.982	115.329	108.309	102.293	107.862	107.969	106.871	-0,1%	-21,0%	-6,1%	-5,6%	5,4%	0,1%	-1,0%
Totaal papier en karton	1.969.560	1.935.066	1.796.185	1.973.999	1.960.601	2.008.020	1.981.312	2.043.937	-1,8%	-7,2%	9,9%	-0,7%	2,4%	-1,3%	3,2%

* exclusief gerecycleerde pulp

Bron: Cobelpa

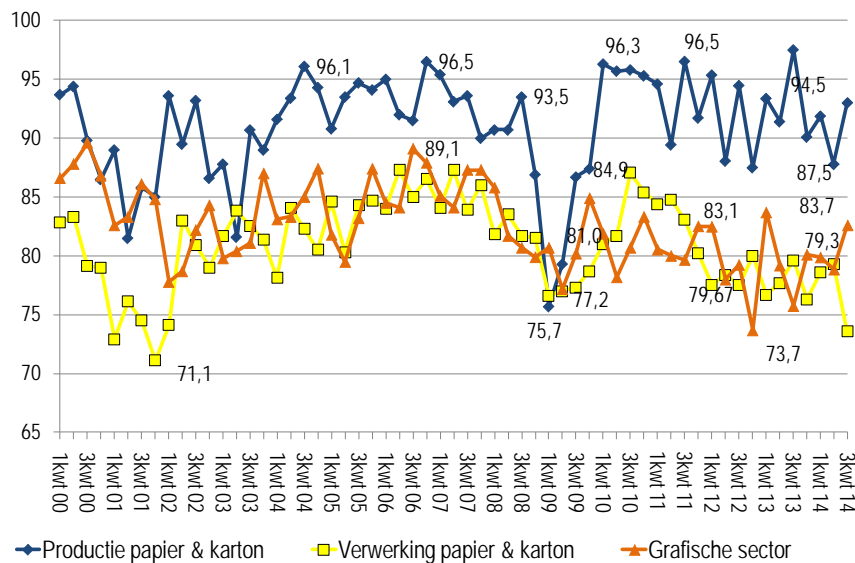
Als de productie in 2014 werd verhoogd door bepaalde delen van de productiecapaciteit her op te starten, zullen we dit zien in de evolutie van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit.

In de papier en kartonfabricage sector stellen we vast dat de bezettingsgraad over de drie kwartalen van 2014 heen, is toegenomen van 91,9% in het eerste kwartaal van 2014 tot 93% in het derde kwartaal van 2014, cf. Grafiek 2-5,. De productietoename in de papiersector in 2014 is dus (deels) de oorzaak van de verhoging van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Dit kan enerzijds veroorzaakt zijn door een inkrimping van de productiecapaciteit gezien de terugval van de investeringen in de pulp, papier- en karton fabricage sector tijdens de eerste drie kwartalen van 2014. Anderzijds is het mogelijk dat bepaalde delen van de bestaande productiecapaciteit opnieuw werden geactiveerd om aan de verhoogde vraag naar papier tegemoet te komen.

Wat de verwerking van papier en karton betreft, belandt de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in het derde kwartaal van 2014 met 73,6% onder de bezettingsgraad van het eerste kwartaal van 2014 (78,6%) en ver onder het langetermijngemiddelde. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 wordt gevoelig meer geïnvesteerd dan tijdens de eerste drie kwartalen van 2013 wat kan wijzen op een uitbreiding van de productiecapaciteit die de bezettingsgraad (tijdelijk) naar beneden trekt. Verder zijn de bezettingsgraden in de segmenten van het vouwkarton en de flexibels laag. Deze moeilijke economische situatie uit zich ook in een afbouw van het aantal ploegen waarmee wordt gewerkt. De vierde ploeg is hierdoor opgedoekt en de derde ploeg wordt minder frequent ingezet

De conjunctuuropleving in de grafische sector zorgt voor een betere afstemming van vraag en aanbod wat weerspiegeld wordt in een hogere bezettingsgraad. Het derde kwartaal van 2014 vertoont met 82,6% een hogere bezettingsgraad van de productiecapaciteit dan het eerste kwartaal van 2014. De omzetsstijging in de loop van 2014 is zeker de belangrijkste oorzaak voor de stijging van de bezettingsgraad in 2014.

Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in%)

Bron: NBB

Om de gewijzigde bezettingsgraden correct te kunnen interpreteren is het nodig om de link te leggen met de faillissements-, productie, omzet- en investeringsgegevens (respectievelijk Tabel 2-9, Tabel 2-2, Tabel 2-1 en Tabel 2-3). Zo kan bijvoorbeeld de bezettingsgraad zijn afgebouwd door minder te produceren met de bestaande capaciteit, maar kan dit ook het resultaat zijn van een uitbreiding met nieuwe productiecapaciteit.

Met een gestegen omzet, een stabiel aantal faillissementen en een stevige investeringsinjectie in de papier- en kartonverwerking sector kunnen we besluiten dat de hoofdoorzaak van de gedaalde bezettingsgraad in de sector in de eerste drie kwartalen van 2014 de uitbreiding van de productiecapaciteit is.

In tegenstelling tot de papier- en kartonverwerking sector, ziet de papier- en kartonfabricage sector zijn bezettingsgraad toenemen. Bij een afwezigheid van faillissementen zorgt de combinatie van een verhoogde productie, als antwoord op een aantrekkelijke vraag, en een investeringskrimp voor een toename van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit.

De opleving van de conjunctuur in de grafische sector leidt in de eerste drie kwartalen van 2014 tot een toename van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit. De stijgende omzet is voor de drukkerijen en uitgeverijen de drijvende kracht achter de stijging van de bezettingsgraad. Deze opwaartse invloed wordt versterkt door de afbouw van de investeringen in de drukkerijensector en van het aantal faillissementen in de grafische sector in zijn geheel. De combinatie van deze factoren weegt daarenboven sterker door op de bezettingsgraad dan de extra investeringsinjectie van 11% in de uitgeverijensector.

Die verhoging van de investeringen met bijna 21% in de papier- en kartonverwerking sector zorgt van haar kant wel voor een daling van de bezettingsgraad in de sector.

Investerings

De investeringen vormen een belangrijke indicator voor de toekomstige dynamiek van de sector. Voor deze analyse baseren we ons op cijfers afkomstig van de btw- aangiften.

De papiersector in zijn geheel investeert in de eerste drie kwartalen van 2014 ongeveer 14% meer dan in de eerste drie kwartalen van 2013. Dit is uitsluitend te danken aan de investeringsboost van bijna 21% in de papier- en kartonverwerking sector. In deze subsector kennen de investeringen een fluctuerend verloop van jaar op jaar. In 2012 kenden de investeringen een flinke toename van circa 41% alvorens in 2013 opnieuw te dalen met ongeveer 34%. Als de opwaartse trend van de eerste drie kwartalen van 2014 zich doorzet in het laatste kwartaal zal dit fluctuerend verloop ook voor 2014 kunnen worden bevestigd.

In tegenstelling tot het verwerkingsegment boet het fabricagesegment in de eerste drie kwartalen van 2014 met bijna 4% in aan investeringen. Als deze dalende trend zich verder zet, zal een nieuw dieptepunt worden bereikt in 2014. Investerings in deze sector fluctueren niet van jaar op jaar, maar kennen na lange periodes van investeringafname een plotse forse toename.

De grafische sector ziet zijn investeringsniveau in de eerste drie kwartalen van 2014 opnieuw afnemen. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan de terugval van de investeringen in de drukkerijensector met 10%. Als deze neerwaartse trend zich verder zet, betekent dit voor de drukkerijen voor het derde jaar op rij een investeringsafname. Dit zal het investeringsniveau brengen tot op het laagste niveau sinds 2005. In 2011 kreeg de drukkerijensector evenwel nog een investeringsinjectie wat zorgde voor een groei van 11,7%. De investeringen in de uitgeverijensector kregen zowel in 2013 als in de eerste drie kwartalen van 2014 opnieuw zuurstof na twee jaren van regressie. Ook in de grafische sector kunnen we dus spreken van een fluctuerend verloop van de investeringen.

Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijkse en driemaandelijkse btw-aangiften - miljoenen euro's

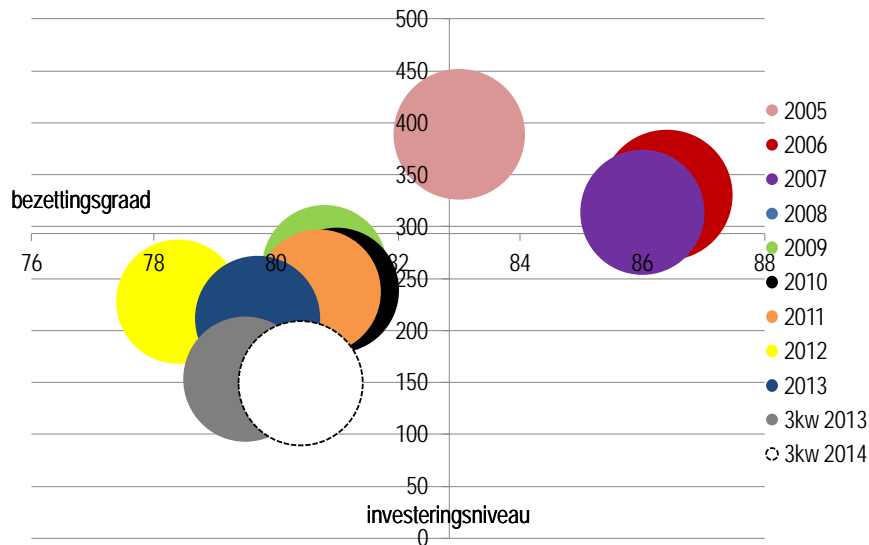
Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18+58.1
2005	56,2	111,9	168,1	83,6	298,0	7,4	389,0
2006	41,6	109,6	151,2	52,8	272,0	5,7	330,5
2007	83,5	90,9	174,4	55,6	252,0	6,4	314,0
2008	93,5	93,6	187,1	69,5	209,9	2,7	282,1
2009	83,8	78,4	162,2	64,3	192,3	4,1	260,7
2010	69,6	83,0	152,6	88,9	148,2	1,5	238,6
2011	46,4	78,9	125,3	69,4	165,5	2,5	237,4
2012	44,0	111,6	155,6	64,0	162,6	1,6	228,2
2013	38,2	73,7	111,9	79,1	131,1	1,5	211,7
3kw 2013	20,1	53,6	73,6	56,8	95,1	1,1	153,0
3kw 2014	19,3	64,7	84,0	63,0	85,6	0,8	149,4
2006/2005	-26,0%	-2,1%	-10,1%	-36,8%	-8,7%	-23,0%	-15,0%
2007/2006	100,7%	-17,1%	15,3%	5,3%	-7,4%	12,3%	-5,0%
2008/2007	12,0%	3,0%	7,3%	25,0%	-16,7%	-57,8%	-10,2%
2009/2008	-10,4%	-16,2%	-13,3%	-7,5%	-8,4%	51,9%	-7,6%
2010/2009	-16,9%	5,9%	-5,9%	38,3%	-22,9%	-63,4%	-8,5%
2011/2010	-33,3%	-4,9%	-17,9%	-21,9%	11,7%	66,7%	-0,5%
2012/2011	-5,2%	41,4%	24,2%	-7,8%	-1,8%	-36,0%	-3,9%
2013/2012	-13,2%	-34,0%	-28,1%	23,6%	-19,4%	-6,3%	-7,2%
3kw 2014/ 3kw 2013	-3,9%	20,9%	14,1%	11,0%	-10,0%	-27,5%	-2,3%

* exclusief uitgeverijen van software (58.2)

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste twee jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden) (niet voor publicatie)

Een laag investeringsniveau binnen de grafische sector gaat doorgaans gepaard met een lage bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Als de bezettingsgraad laag is, is er namelijk weinig impuls om te investeren in nieuwe capaciteit. In Grafiek 2-6 bekijken we de relatie tussen het investeringsniveau en de bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Naar analogie met de andere onderzochte jaren zien we dat onze stelling ook opgaat voor 2013 en de eerste drie kwartalen van 2014.

Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58)

Bron: NBB en Statbel

Bezettingsgraden onder 80% komen weinig voor in de grafische sector. Toch stelden we vast dat de gemiddelde bezettingsgraden in 2012 en 2013 met respectievelijk 78,4% en 79,7% zich onder deze 80% grens bevonden. In het derde kwartaal van 2014 zien we evenwel de bezettingsgraad boven de 80% grens opduiken wat de gemiddelde bezettingsgraad voor de eerste drie kwartalen van 2014 boven deze grens brengt. De conjunctuuropleving in de grafische sector zorgt voor een betere afstemming van vraag en aanbod wat weerspiegeld wordt in een hogere bezettingsgraad. Toch mag niet uit het oog worden verloren dat de markt kampt met een structurele overcapaciteit. Uit de laatste conjunctuurenquête van Febelgra blijkt dat de concurrentiedruk nog is verhoogd wat de druk op de prijzen verder opvoert, cf. 2.3. Als bedrijven op hun winstmarge beknibbelen, zal dit ook een effect hebben op hun investeringsportefeuille. Dit is in de eerste drie kwartalen van 2014 duidelijk het geval voor de drukkerijen die zich al geconfronteerd zien met een laag investeringsniveau. In de uitgeverijensector geeft de investeringsboost van 11% tijdens de eerste drie kwartalen van 2014 een extra stimulus aan de grafische activiteiten, maar versterkt het evenwel de overcapaciteit op de markt.

2.5 Buitenlandse handel

Om een beeld te krijgen over het concurrentievermogen van de papier- en grafische sector in het buitenland, bekijken we zijn internationale handelspositie in Tabel 2-4.

De uitvoer¹⁰ van pulp, in miljoen euro, is in de eerste acht maanden van 2014 afgenomen met 1,4% terwijl de invoer steeg met 1% wat het handelsbalanstekort voor pulp vergroot van 34,3 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2013 tot 42,9 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2014. Dit cijfer gaat uit van de export en import in brede zin en neemt dus ook de doorvoer van pulp in rekening. België heeft een belangrijke functie als doorvoerland in Europa. Vaak worden geïmporteerde goederen verder geëxporteerd naar de omliggende landen.

¹⁰ Internationale handelscijfers zijn inclusief verse en gerecycleerde pulp in tegenstelling tot de productiecijfers in tabel 2-2. Toch kan dit verschil in samenstelling van data geen relevante afwijking teweeg brengen, aangezien de import/export in gerecycleerde pulp slechts een marginaal aandeel inneemt van de totale export/import van pulp.

Over een ruimere periode van 2007 tot en met 2013 bekeken is de import en export van pulp sterk afgenomen met ongeveer 34%. Dit is grotendeels het gevolg van de verzwakking van de buitenlandse handel in Belgische chemische pulp, meerbepaald de subcategorie op basis van soda en sulfaat (4703). Aangezien zowel de import als export in dezelfde mate afnemen, kan een gedaalde doorvoer een mogelijke verklaring vormen voor deze evolutie. Ondanks de sterk afgezwakte internationale handel in de Belgische chemische pulp (4703), blijft dit het belangrijkste import/exportproduct voor de pulpsector in België.

Ook in de Belgische papiersector groeit het handelsbalanstekort aan in de eerste acht maanden van 2014. Dit is het resultaat van een gelijktijdig samengaan van een afzwakking van de uitvoer en een aantrekking van de invoer. Dat de Belgische pulp en papiersector in de eerste acht maanden van 2014 dus aan concurrentievermogen verliest ten opzichte van het buitenland, is zowel te wijten aan de internationale transacties in de pulp- als de papiersector. Het handelsbalanstekort neemt toe tot 292,3 miljoen euro tegenover 190,6 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2013.

Kenmerkend voor de papiersector is dat de belangrijke import- en exportproducten grotendeels dezelfde zijn. Traditioneel zijn ook de opwaartse en neerwaartse trends binnen specifieke papiercategorieën zowel aan de import- als exportzijde dezelfde. In de eerste acht maanden van 2014 zien we dit evenwel veranderen. Voor een groep van zes productcategorieën waartoe het krantenpapier (4801), de groep van papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels (4811), het sigarettenspapier (4813), de verpakkingsmiddelen (4819), de etiketten (4821) en het ander papier en karton (4823) behoren, neemt de import toe terwijl de export afneemt of in het beste geval stabiliseert. De geïmporteerde goederen zijn wellicht bestemd voor de binnenlandse markt tenzij ze in afwachting van een verdere doorvoer tijdelijk zijn opgeslagen in België. In het laatste geval zou dat in de komende periode duidelijk moeten blijken uit de exportcijfers. Voor twee productcategorieën, met name het behangpapier (4814) en de verzameling aan registers, comptabiliteitsboeken, zakboekjes, e.d. (4820) wordt meer geëxporteerd tegen een dalende importgraad wat het concurrentievermogen tegenover het buitenland voor die productcategorieën versterkt.

Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's

Producten	2007	2010	2011	2012	2013	8m 2013	8m 2014	2013/2012	2012/2011	2013/2007	8m 2014/ 8m 2013
	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	%	%	%	%
Uitvoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)											
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	587,7	513,4	383,1	364,0	352,9	251,3	233,9	-3,1%	-5,0%	-40,0%	-6,9%
Totaal pulp	659,2	585,0	447,6	463,3	429,7	297,4	293,2	-7,3%	3,5%	-34,8%	-1,4%
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgezonderd papierwol)	-	202,6	374,5	278,4	217,6	146,4	132,9	-21,8%	-25,7%	-	-9,2%
4801 Krantenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	189,1	130,6	185,3	221,6	186,6	123,0	122,8	-15,8%	19,6%	-1,3%	-0,2%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	374,3	558,1	364,3	353,0	357,5	243,2	240,0	1,3%	-3,1%	-4,5%	-1,3%
4804 Kraltpapier en kralkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm	223,5	252,9	153,4	114,2	102,2	74,3	57,5	-10,5%	-25,6%	-54,3%	-22,6%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag op rollen > 15 cm breedte of in bladen	-	360,9	213,5	245,2	283,0	194,7	165,9	15,4%	14,8%	-	-14,8%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolen of met andere anorganische stoffen ...	954,0	946,0	968,5	996,0	943,3	624,5	655,1	-5,3%	2,8%	-1,1%	4,9%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	340,5	321,8	321,8	317,2	292,2	197,5	185,0	-7,9%	-1,4%	-14,2%	-6,3%
4813 Sigaretenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	72,8	71,5	80,4	77,3	81,5	54,7	52,6	5,4%	-3,9%	12,0%	-3,8%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunststof	73,2	74,4	78,6	84,0	93,4	62,5	67,6	11,2%	6,9%	27,6%	8,2%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toilet papier en voor dergelijk papier	639,2	513,8	674,8	233,3	251,0	162,7	166,7	7,6%	-65,4%	-60,7%	2,5%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...; kartonmagewerk voor kantoor gebruik	566,8	525,1	510,0	543,6	546,3	359,7	347,1	0,5%	6,6%	-3,6%	-3,5%
4820 Registers, compleetlijstboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	62,1	75,3	59,7	62,4	60,8	40,2	41,1	-2,6%	4,5%	-2,1%	2,2%
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	103,9	97,4	101,6	97,8	99,3	67,0	67,0	1,5%	-3,7%	-4,4%	0,0%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	44,9	114,2	84,8	93,3	88,8	56,7	53,6	-4,8%	10,0%	97,8%	-5,5%
Totaal papier en karton	4117,7	4306,9	4401,1	3940,1	3817,0	2549,2	2507,0	-3,1%	-10,5%	-	-1,7%
Totaal uitvoer	4776,9	4891,9	4848,7	4403,4	4246,7	2846,6	2800,2	-3,6%	-9,2%	-	-1,6%
Invoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)											
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	646,6	524,2	388,6	366,8	384,6	246,3	259,5	4,9%	-6%	-41%	5%
Totaal pulp	753,2	614,9	486,5	482,9	494,3	331,7	336,1	2,4%	-1%	-34%	1%
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgezonderd papierwol)	-	292,6	236,7	173,5	135,5	91,9	84,6	-21,9%	-27%	-	-8%
4801 Krantenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	152,1	190,8	116,7	120,8	94,8	60,0	63,7	-21,5%	4%	-38%	6%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	671,2	354,9	584,2	576,5	518,7	354,9	332,3	-10,0%	-1%	-23%	-6%
4804 Kraltpapier en kralkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm	291,1	170,0	264,1	212,6	213,1	150,0	128,2	0,2%	-20%	-27%	-15%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag op rollen > 15 cm breedte of in bladen	326,6	231,0	392,6	446,7	460,1	307,7	306,8	3,0%	14%	41%	-0,29%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolen of met andere anorganische stoffen ...	954,0	1002,2	1000,7	937,8	850,8	551,0	580,0	-9,3%	-6%	-11%	5%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	321,5	287,6	340,6	349,7	353,6	233,0	244,0	1,1%	3%	10%	5%
4813 Sigaretenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	15,1	24,4	33,9	31,0	31,2	20,2	22,3	0,6%	-9%	107%	10%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunststof	35,3	35,1	37,4	37,6	32,6	22,5	21,0	-13,3%	1%	-8%	-7%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toilet papier en voor dergelijk papier	512,1	670,6	551,9	267,8	275,9	179,0	193,9	3,0%	-51%	-46%	8%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...; kartonmagewerk voor kantoor gebruik	528,7	493,6	553,0	562,9	566,6	372,7	398,4	0,7%	2%	7%	7%
4820 Registers, compleetlijstboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	71,9	60,6	74,6	71,3	62,0	41,8	41,0	-13,0%	-4%	-14%	-2%
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	93,9	101,8	115,6	116,5	117,8	77,2	82,0	1,1%	1%	25%	6%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	111,0	73,8	123,1	123,6	113,1	74,4	76,3	-8,5%	0%	2%	3%
Totaal papier en karton	4556,8	4395,6	4687,3	4294,4	4089,3	2705,5	2756,4	-4,8%	-8%	-	2%
Totaal invoer	5310,0	5010,5	5173,8	4777,3	4583,6	3037,2	3092,5	-4,1%	-8%	-	2%
Handelsbalans papiersector (uitvoer-invoer)	-533,1	-118,6	-325,1	-373,9	-336,9	-190,6	-292,3				

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

De grafische sector verliest in de eerste acht maanden van 2014 opnieuw sterk aan concurrentievermogen tegenover het buitenland. Als deze trend zich verder zet, ziet het er naar uit dat het handelsbalansoverschot voor het tweede jaar op rij meer dan gehalveerd wordt. Het huidige balansoverschot bedraagt 42,1 miljoen euro tegenover 101,5 miljoen euro op het einde van de eerste acht maanden van 2013. Dit is te wijten aan de export die sterker is gedaald tegenover de import (18% > 11%). De export van grafische producten gaat er op alle vlakken sterk op achteruit; zowel de boeken en brochures (-18%), de kranten en tijdschriften (-21%) als het advertentiemateriaal (-17%) leveren een belangrijk aandeel in de export in. Opvallend is dat ook de import in alle productcategorieën een terugval kent; met verliezen van 10% in de categorie van de boeken en brochures tot 15% voor de kranten en tijdschriften. Deze achteruitgang van import, export en handelsoverschot is dus vooral te wijten aan de krimpende wereldmarkt.

Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's

Producten	2007	2010	2011	2012	2013	8m 2013	8m 2014	2013/2012	2012/2011	2013/2010	8m 2014/ 8m 2013
	euro	euro	euros	euros	euros	euros	euros	%	%	%	%
Uitvoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)											
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	343,4	401,2	256,2	231,9	219,0	150,7	123,4	-6%	-9%	-36%	-18%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	205,1	259,7	249,8	228,3	204,0	151,2	119,2	-11%	-9%	-1%	-21%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	525,0	242,3	586,0	595,6	509,0	386,6	320,9	-15%	2%	-3%	-17%
Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk	1161,9	1062,7	1152,6	1116,2	989,7	725,3	594,9	-11%	-3%	-15%	-18%
Invoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)											
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	428,6	260,1	407,8	405,5	361,4	249,2	225,4	-11%	-1%	-16%	-10%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	277,9	232,8	254,4	239,7	236,6	156,9	132,8	-1%	-6%	-15%	-15%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	203,6	505,3	286,8	281,3	268,7	179,5	157,4	-4%	-2%	32%	-12%
Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk	978,4	972,6	1019,4	990,2	935,9	623,8	552,8	-5%	-3%	-4%	-11%
handelsbalans (uitvoer-invoer)	183,5	90,09	133,1	126,0	53,8	101,5	42,1				

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

Dat de euro tegenover de dollar een scherpe waardeafname kent in de tweede helft van 2014 maakt de Belgische producten aantrekkelijker voor het buitenland. Voorlopig is dit effect nog niet waarneembaar op de exportcijfers. Dit kan evenwel een positief effect hebben op de nog te ontvangen exportcijfers van de vier laatste maanden van 2014.

2.6 Werkgelegenheid

2.6.1 Inleiding

Om een beeld te kunnen vormen over de situatie van de werkgelegenheid binnen de papier- en grafische sector, analyseren we achtereenvolgens de evolutie van het aantal werknemers per NACE-code en per paritair comité, het aantal tijdelijke werklozen en het aantal faillissementen. We dienen hierbij twee zaken op te merken: (1) De RSZ-gegevens in Tabel 2-6 en Tabel 2-7 omvatten de evolutie in de werknemersaantallen ten gevolge van de intrede van nieuwe bedrijven, de groei van bestaande bedrijven, losse ontslagen en ontslagen ten gevolge van een faillissement. De faillissementscijfers in Tabel 2-8 en Tabel 2-9 lichten hier één onderdeel uit, namelijk de laatst vermelde vorm. Dit verschil is belangrijk om in acht te nemen bij de vergelijking van beide tabellen. (2) De RSZ-gegevens per NACE-code en per paritair comité (PC) overlappen grotendeels, maar het verschil bestaat erin dat werknemers afkomstig van bedrijven uit andere sectoren dan de papier- en grafische sector toch actief kunnen zijn in deze laatstgenoemde of dat bedrijven actief in de papier en grafische sector bepaalde van hun werknemers inschrijven in een paritair comité dat niet direct gelinkt is met de sector (bv. voor transport). Hun werknemers zijn dan ingeschreven in een ander PC dan PC 129, 130, 136, 142.03, 221 en 222.

2.6.2 Werknemersgegevens

Uit de analyse van de RSZ- werknemersgegevens per NACE-code in Tabel 2-6 blijkt dat het aantal arbeidsplaatsen in de papierindustrie op het einde van de eerste helft van 2014 is afgenomen tot 12.076, het laagste niveau sinds 2008. Het aantal arbeidsplaatsen nam zowel in de fabricage- (+/- NACE 17.12 vervaardiging van papier en karton) als verwerkingssector (NACE 17.2 vervaardiging van artikelen van papier en karton) af ten opzichte van het tweede kwartaal van 2013. Opvallend is evenwel de toename van het aantal tewerkgestelde arbeiders in het eerste kwartaal van 2014, meerbepaald in de papier- en kartonverwerking sector. Dit bleek slechts een tijdelijk fenomeen aangezien het huidige aantal arbeiders opnieuw is gereduceerd tot onder het niveau van eind 2013 (vóór de toename).

Als we de ontwikkeling van de werkgelegenheid over een jaar heen bekijken (2de kwartaal 2013-2de kwartaal 2014) is een duidelijke daling vast te stellen, met uitzondering van de groep bedienden in de papier- en kartonverwerking sector. Hier is het aantal arbeidsplaatsen quasi stabiel gebleven, toch voorspelt de dalende trend in de laatste twee kwartalen niet veel goeds voor de nog te ontvangen werkgelegenheidscijfers voor de tweede helft van 2014.

Uit Tabel 2-7 kunnen we afleiden dat het toegenomen aantal arbeiders in de papier- en kartonverwerkingsector in het eerste kwartaal van 2014 afkomstig is uit het PC 136 (papier- en kartonbewerking). In het PC 136 is er in het tweede kwartaal van 2014 een kleine terugval van het aantal arbeidsplaatsen, maar het bevindt zich evenwel nog ruim boven het niveau van vóór de toename eind 2013. De daling van het aantal arbeidsplaatsen in de papier- en kartonverwerking sector in het tweede kwartaal van 2014 is dus slechts in beperkte mate te wijten aan de daling in het PC 136. Het grootste verlies aan arbeidsplaatsen tussen het eerste en het tweede kwartaal van 2014 kunnen we terug vinden in het PC 129 (voortbrenging van papierpap, papier en karton).

Als we de ontwikkeling van de werkgelegenheid over een jaar heen bekijken valt op dat niet in alle PC's een daling van het aantal arbeiders kan worden vastgesteld. Zo stellen we een toename van het aantal arbeiders vast in het PC 142.03 (terugwinning van papier). Er doen zich dus uiteenlopende ontwikkelingen in de werkgelegenheid voor tussen de verschillende PC's.

Het economisch herstel in de papier- en kartonsector brengt op werkgelegenheidsvlak voorlopig geen zoden aan de dijk. Het effect van een conjunctuurverbetering laat zich doorgaans pas op langere termijn voelen in de werkgelegenheidscijfers. Voor het eerste kwartaal van 2015 schatten de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB van december 2014 hoogstens een stabilisering van de werkgelegenheid in.

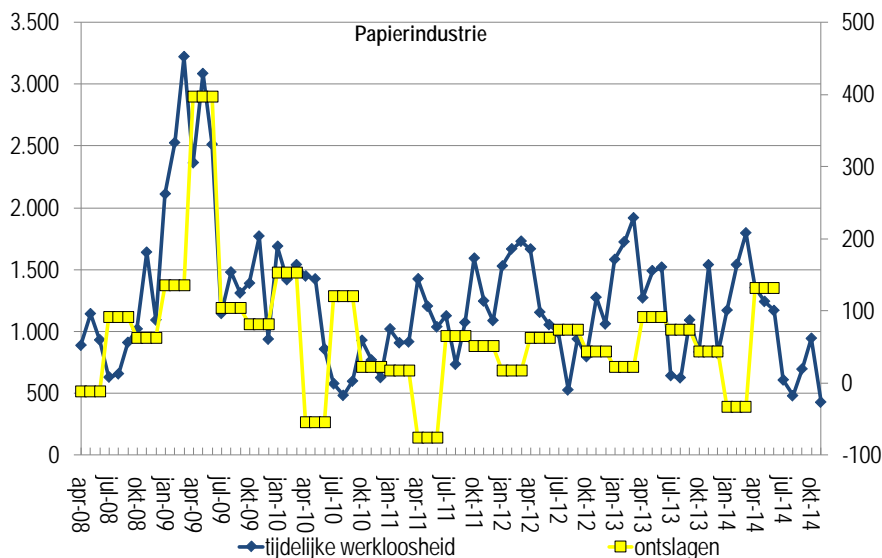
grafische sector is afkomstig van de de overige drukkerijen (18.12) en de prepress (18.13) op de voet gevolgd door de krantendrukkerijen (18.11). De druk en de uitgifte van tijdschriften, boeken, brochures en reclamecatalogi staat onder druk doordat digitale alternatieven aan belang winnen. In het reclamesegment snoept de digitale reclame marktaandeel af van de papieren versies. Ook in de tijdschriften- en boekenmarkt zet de digitale omwenteling zich verder. Het groeiend succes van digitale tools maakt prepress taken toegankelijker voor een breed publiek aan klanten of drukkerijen wat het voortbestaan van prepress bedrijven op de helling zet. Ook uit de werknemersgegevens per PC leiden we af dat de grafische sector (PC 130) tussen het tweede kwartaal van 2013 en 2014 in sterkere mate dan de papiersector wordt geconfronteerd met een afbouw van het personeelsbestand.

2.6.3 Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid

De tijdelijke werkloosheid dient om bepaalde periodes van mindere activiteit op te vangen en vertoont bijgevolg een cyclisch verloop. Als we de tendens van het aantal ontslagen in relatie tot de evolutie van de tijdelijke werkloosheid in Grafiek 2-7 en Grafiek 2-8 bekijken, zien we een duidelijk verband tussen beide indicatoren. Een verhoging van de tijdelijke werkloosheid vermindert in eerste instantie het aantal effectieve ontslagen. Zonder een conjuncturele omslag is een stijging van de tijdelijke werkloosheid echter een voorbode voor toekomstige effectieve ontslagen.

Een conjunctuurverbetering uit zich evenwel niet onmiddellijk in de werkgelegenheidscijfers. Zo schakelt de papier- en kartonsector in het eerste kwartaal van 2014 over op meer tijdelijke werkloosheid ondanks de aantrekkende conjunctuur. In eerste instantie lijkt een verdere toename van het aantal ontslagen afgewend. Niettegenstaande de gunstige evolutie van de conjunctuurcurves in 2014 voor de papier industrie bouwt de papiersector zijn tijdelijke werkloosheid af door een toename van het aantal ontslagen in het tweede kwartaal van 2014. Vermoedelijk zal deze trend zich nog verder zetten in het derde en vierde kwartaal als de positieve evolutie van de conjunctuur zich ook in deze kwartalen niet vertaalt in een behoud van tewerkstelling.

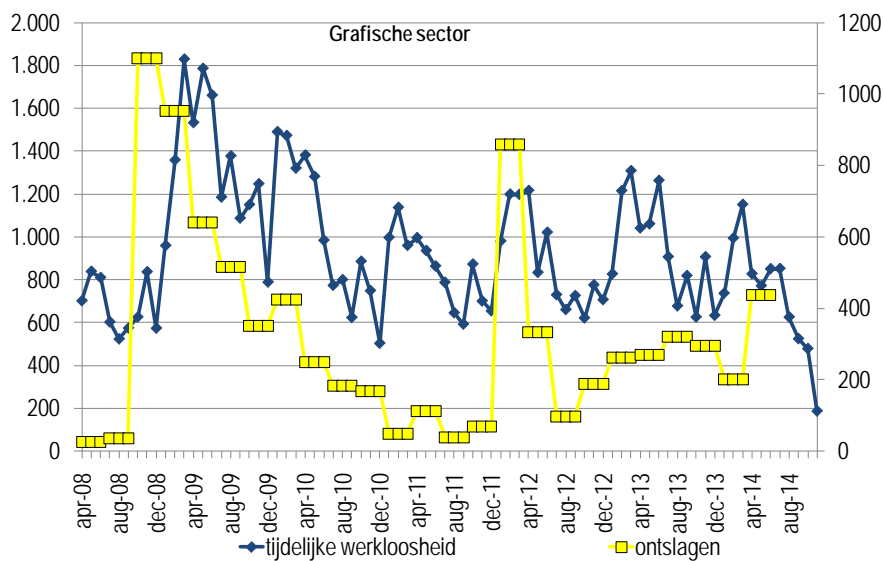
Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie

Bron: RVA en RSZ

In de grafische sector bereikt de tijdelijke werkloosheid eind 2013 een laag niveau waarna het terug begint te stijgen in de loop van het eerste kwartaal van 2014. Hiermee lijkt een toename van de ontslagen voorlopig afgewend. Vanaf april wordt de tijdelijke werkloosheid evenwel gradueel afgebouwd tot een historisch laag niveau van 187 tijdelijke werklozen. Dit is het laagste peil sinds april 2008. Ondanks de herneming van de conjunctuur in de grafische sector sinds midden 2013 vertaalt de afbouw van de tijdelijke werkloosheid zich in het tweede kwartaal van 2014 in effectieve ontslagen. Het is af te wachten of dit zich ook verder zal vertalen in de nog te ontvangen werkgelegenheidscijfers voor de tweede helft van 2014 en begin 2015. Over het eerste kwartaal van 2015 zijn de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB evenwel zeer pessimistisch; Zij verwachten een forse afname van de werkgelegenheid.

Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector

Bron: RVA en RSZ

2.6.4 Faillissementsgegevens

Naast de tijdelijke werkloosheidscijfers, kunnen ook de faillissementscijfers een duidelijker beeld geven over de oorzaken van de dalende werkgelegenheid in de RSZ- statistieken. Hiermee lichten we één onderdeel uit de RSZ- statistieken, namelijk het jobverlies gekoppeld aan de faillissementen van de ondernemingen binnen de sector.

De verdere achteruitgang van de werkgelegenheid in de papiersector tijdens de eerste helft van 2014 is voor 12,1% afkomstig uit faillissementen. Gezien de afwezigheid van faillissementen in het fabricagesegmet van papier en karton, is dit uitsluitend toe te schrijven aan het verwerkingsegmet van papier en karton. Zoals in het vorige conjunctuurverslag kon worden vastgesteld, zijn de faillissementen niet langer de hoofdoorzaak van de afbouw van de werkgelegenheid in de papiersector.

Wat de uitgeverijen betreft, neemt het aantal netto- ontslagen afkomstig uit faillissementen niet meer toe in het tweede trimester. In de drukkerijensector daarentegen laten de faillissementen in toenemende mate hun invloed gelden op de dalende werkgelegenheid in de grafische sector in het tweede trimester.

Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (voor het eerste kwartaal en de eerste twee kwartalen van 2014)

Nace-code	Eerste kwartaal van 2014 en eerste twee kwartalen van 2014	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgemers	
		3m2014	6m2014	3m2014	6m2014	3m2014	6m2014	3m2014	6m2014	3m2014	6m2014
1700	Totaal papierindustrie	2	2	12	12	12	12	0	0	0	0
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	2	2	12	12	12	12	0	0	0	0
1721	Vervaardiging van gegolfd papier en golfkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	1	1	12	12	12	12	0	0	0	0
1722	Vervaardiging van huishoudelijke en sanitaire papierwaren	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1800	Totaal Drukkerijen, reproductie van opgenomen media	17	30	24	172	12	135	2	22	10	15
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	17	30	24	172	12	135	2	22	10	15
1811	Kranendrukkerijen	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	5	13	8	149	6	125	1	18	1	6
1813	Prepress- en premediadiensten	7	12	10	17	6	10	1	4	3	3
1814	Binderijen en aanverwante diensten	3	3	4	4	0	0	0	0	4	4
5810	Totaal Uitgeverijen	9	12	16	16	12	12	4	4	0	0
5811	Uitgeverijen van boeken	5	7	2	2	1	1	1	1	0	0
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	0	1	0	2	0	0	0	0	0	2
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	4	4	14	14	11	11	3	3	0	0
5819	Overige uitgeverijen	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal		28	44	52	200	36	159	6	26	10	15

Bron: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie

Een vergelijking voor de eerste 11 maanden van 2014 met de RSZ- cijfers is niet mogelijk aangezien we voorlopig enkel beschikken over werknemersgegevens tot en met het tweede kwartaal van 2014. Als we de faillissementsgegevens van de eerste 11 maanden van 2013 en 2014 naast elkaar leggen in Tabel 2-9, stellen we vast dat het aantal faillissementen in de papiersector stabiliseert. Een faillissement in de papiersector brengt tijdens de eerste 11 maanden van 2014 evenwel minder jobverlies met zich mee (6 jobs tijdens 11m 2014 < 12,5 jobs tijdens 11m 2013) wat ons doet besluiten dat er in de eerste 11 maanden van 2014 kleinere papierbedrijven over kop gaan dan in de eerste 11 maanden van 2013.

In de lijn van 2013 blijft de papier- en karton fabricagesector ook tijdens de eerste 11 maanden van 2014 gespaard van een bankroet. De faillissementen in 2013 in de papiersector situeren zich dus enkel bij de papier- en kartonverwerkende bedrijven.

Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 11 maanden van 2013 en 2014)

Nace-code	Eerste 11 maanden van het jaar Sector of subsector	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgevers	
		11m2013	11m2014	11m2013	11m2014	11m2013	11m2014	11m2013	11m2014	11m2013	11m2014
1700	Totaal papierindustrie	2	2	25	12	24	12	1	0	0	0
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	2	2	25	12	24	12	1	0	0	0
1721	Vervaardiging van gegolfd papier en golfkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	0	1	0	12	0	12	0	0	0	0
1800	Totaal Drukkerijen, reproductie van opgenomen media	61	52	368	234	284	186	67	30	17	18
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	60	50	368	233	284	186	67	30	17	17
1811	Krantendrukkerijen	5	2	41	2	40	0	1	0	0	2
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	24	26	226	186	163	155	56	25	7	6
1813	Prepress- en premediadiensten	27	14	60	23	44	14	6	4	10	5
1814	Binderijen en aanverwante diensten	4	5	41	22	37	17	4	1	0	4
5810	Totaal Uitgeverijen	36	25	90	30	59	18	21	8	10	4
5811	Uitgeverijen van boeken	12	11	10	5	5	3	3	1	2	1
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	2	1	17	2	12	0	5	0	0	2
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	14	7	56	18	41	12	11	6	4	0
5819	Overige uitgeverijen	7	6	7	5	1	3	2	1	4	1
Totaal		99	79	483	276	367	216	89	38	27	22

Bron: Fod Economie, KMO, Middenstand en Energie

Daar waar in 2013 de grafische sector kampte met een opeenstapeling van faillissementen, is in de eerste 11 maanden van 2014 een kentering merkbaar. Het aantal faillissementen in zowel de drukkerijen- als uitgeverijensector neemt af ten opzichte van de eerste 11 maanden van 2013. De drukkerijen en de uitgeverijen kennen respectievelijk 9 en 11 minder faillissementen dan in 2013.

Wat wel in de lijn ligt van 2013 is het afnemend jobverlies per faillissement. Kleinere drukkerijen en uitgeverijen sluiten de deuren in de eerste 11 maanden van 2014. In de drukkerijensector nam het jobverlies per faillissement af van 6 jobs in de eerste 11 maanden van 2013 tot 4,5 jobs in de eerste 11 maanden van 2014. In de subsector van de overige drukkerijen komen de meeste faillissementen voor. Het is ook hier dat verhoudingsgewijs de grootste bedrijven hun deuren sluiten. Zij voelen de hete adem van (inter)nationale concurrenten en elektronische alternatieven in hun nek als gevolg van de digitalisering en globalisering.

In de uitgeverijensector nam het jobverlies per faillissement af van 2,5 jobs in de eerste 11 maanden van 2013 tot 1,2 jobs in de eerste 11 maanden van 2014. Het zijn niet langer de uitgeverijen van tijdschriften die het hoogste aantal falen kennen, want dit aantal halveert in de eerste 11 maanden van 2014. Bijgevolg komen de uitgeverijen van boeken aan kop met 11 stopzettingen in dezelfde periode. Het grootste jobverlies per faillissement blijft evenwel weggelegd voor de uitgeverijen van tijdschriften.

Over het algemeen kunnen we besluiten dat de situatie in de papiersector stabiliseert en kleinere bedrijven getroffen worden door faillissementen. In de grafische sector is in navolging van de fragiele economische groei een afname zichtbaar van het aantal faillissementen. Het aantal faillissementen neemt af en het betreft steeds kleinere bedrijven. Hierdoor is de negatieve impact op de totale werkgelegenheid minder groot.

3 Conclusie

3.1 Twee waardeketens

Als we de conjuncturele ontwikkeling van de papier en grafische sector analyseren op basis van de hierboven besproken indicatoren zien we dat de sector meer en meer een cluster vormt rond twee waardeketens.

De eerste waardeketen omvat de productie van het kantoor- en grafisch papier dat wordt ingezet bij het drukken en uitgeven van boeken, tijdschriften, kranten, reclaimedrukwerk, ... Deze eerste keten staat onder druk als gevolg van de digitale omwenteling. Zo komen deze papieren dragers oog in oog te staan met digitale dragers en verliezen ze terrein door de opmars van paperless offices, online reclame, digitale boeken, kranten en tijdschriften. Dit is de keten die het moeilijk heeft en moet transformeren om te overleven. Hier zal dus op zoek moeten worden gaan naar nieuwe verdienmodellen die aandacht hebben voor de complementariteit tussen papieren en digitale dragers.

De tweede waardeketen betreft de productie en bedrukking van verpakkingspapier en -karton. Deze keten wordt vooral gedragen door de structurele groei van online handel, demografische evoluties zoals de veroudering van de bevolking en de voortschrijdende verstedelijking. Hierdoor zal de vraag naar individueel verpakte goederen, klaar voor verkoop onvermijdelijk verder stijgen.

De conjuncturele conclusies voor de sector hieronder moeten dan ook in het licht van deze twee van elkaar onderscheiden waardeketens gelezen worden.

3.2 Pulp

Omdat de papierpulp een belangrijke grondstof is voor de papier- en grafische sector, houden we eerst de conjunctuurindicatoren van de Belgische pulpsector tegen het licht. In 2014 produceren de Belgische pulpbedrijven iets meer verse pulp dan in 2013. Er wordt 1,6% minder pulp uitgevoerd, terwijl de invoer toeneemt met 2%. Hierdoor neemt het handelsbalanstekort voor pulp verder toe van 34,3 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2013 tot 42,9 miljoen euro in de eerste acht maanden van 2014.

Voor de prijzen baseren we ons op de Duitse pulpprijzen aangezien deze richtinggevend zijn voor de Belgische prijzen. De pulpproducten kunnen we onderverdelen in twee soorten; enerzijds de houtpulp met lange vezels die een hoge weerbaarheid aan het papier geven waartoe de softwood pulpsoorten behoren, anderzijds de houtpulp met korte vezels waartoe de hardwood pulpsoorten behoren. Traditioneel kennen beide pulpsoorten een gelijkaardig prijsverloop, maar sinds midden 2013 slaan beiden een andere weg in. De prijs van hardwood pulp zwakt af, terwijl de prijs van softwood pulp de hoogte ingaat. Tijdens de tweede helft van 2014 neigen de prijzen van beide pulpsoorten opnieuw naar een stabilisering. Met het oog op de gedaalde prijzen voor hardwood pulp zal het opnieuw aantrekkelijk worden om de kwalitatieve softwood pulp te vervangen door de traditioneel goedkopere hardwood variant. Dit heeft een effect hebben op de prijzen die eind 2014 opnieuw de neiging vertonen om te convergeren.

3.3 Papier

Papierproducenten maken gebruik van de papierpulp als grondstof om papier- en karton (artikelen) te produceren. Samen met een lichte productiestijging van de pulp trekt ook de papierproductie in 2014 aan met 3,2%. Naast de belangrijke bijdrage van het verpakkingspapier draagt ook het grafisch papier in 2014 bij aan de productie- en omzettoename. Het fragiel economisch herstel creëert meer financiële ademruimte voor bedrijven. Hierdoor nemen de reclamebestedingen en de vraag naar grafisch papier toe. Zelfs de vraag naar kantoorpapier is door de fragiele economische groei licht toegenomen. Toch blijft het kantoorpapier sterk lijden onder de opmars van paperless offices.

Het fragiel economisch herstel remt onder andere ook de neerwaartse druk op de prijzen van grafisch papier enigszins af. Zo treedt een stabilisering van de Duitse prijs voor offset papier op in 2014 en vertoont de prijs van houtvrij gestreken papier sinds midden 2014 een neiging tot stabilisering. In België zal de verminderde druk op de prijzen pas later tot uiting komen omdat er wordt gewerkt met lange termijn contracten waarin vaste prijsafspraken zijn vastgelegd. De prijzen voor verpakkingspapier en – karton stijgen onder invloed van demografische ontwikkelingen en de vraag naar verpakkingen voor online verkopen.

De aantrekkende binnenlandse vraag naar papier geeft de conjunctuur in de papier- en kartonsector een duwtje in de rug. Zowel in de papier- en kartonfabricage als de papier- en kartonverwerkende sector is een conjunctuuropleving in 2014 merkbaar. Niettegenstaande de verbeteringen van de conjunctuur in de papier- en kartonfabricage blijft het conjunctuurniveau op een historisch laag niveau.

De toename van investeringen in de papier- en kartonverwerkende sector heeft voor een uitbreiding van de productiecapaciteit en een daling van de bezettingsgraad gezorgd. In de papier- en kartonfabricage sector daarentegen heeft de combinatie van een investeringskrimp en een productiestijging geleid tot een hogere bezettingsgraad van de productiecapaciteit.

Wat de buitenlandse handelspositie van de papier- en kartonsector betreft neemt de buitenlandse vraag naar papier en karton in de eerste 8 maanden van 2014 af, terwijl de binnenlandse vraag voor papier uit het buitenland toeneemt. De combinatie van beiden heeft het handelsbalanstekort doen aangroeien tot 292,3 miljoen euro.

3.4 Grafische sector

De grafische bedrijven zijn de klanten van de papierbedrijven. Hoe meer drukwerk zij produceren en verhandelen, hoe groter de vraag naar papier. Hun succes beïnvloedt dus in belangrijke mate de economische prestaties van de papiersector.

Dankzij het fragiel economisch herstel en een traditioneel betere tweede jaarhelft stijgt de conjunctuurcurve van de grafische sector sinds midden 2013 na twee jaren van aanhoudende achteruitgang. De conjunctuurgevoelige vraag van bedrijven naar (reclame)drukwerk neemt opnieuw toe. Hierdoor trekt na zes moeilijke jaren de omzet weer aan.

Niet alle indicatoren liggen evenwel in de lijn van een conjunctuurverbetering. De grafische sector verliest in de eerste acht maanden van 2014 sterk aan concurrentievermogen tegenover het buitenland. Als de trend zich blijft verder zetten in de resterende vier maanden van 2014, zal het handelsbalansoverschot voor het tweede jaar op rij meer dan halveren. Opvallend is dat zowel de export als de import van alle productcategorieën afneemt, wat er op wijst dat de daling van het handelsoverschot vooral te wijten is aan een krimpende wereldmarkt. Het voortbestaan van een

handelsbalansoverschot wijst evenwel voorlopig nog altijd op de aanwezigheid van grafische bedrijven met een internationaal competitief voordeel in ons land.

We kunnen besluiten dat de conjunctuuropleving in de grafische sector fragiel blijft. Deze neemt in de loop van 2014 in intensiteit ook af. Naast de positieve invloed voortkomend uit het geleidelijk herstel van de economie, blijft de grafische markt evenwel gedomineerd door een structurele overcapaciteit. Deze overcapaciteit is ontstaan als gevolg van de opkomst van de digitale media op de grafische markt die marktaandeelen hebben afgesnoept van de gedrukte media. Naast de waardeketen van het klassieke (reclame) drukwerk waarbinnen grafische bedrijven voor een groot deel actief zijn, heeft zich een breed scala aan concurrerende digitale dragers genesteld. De grafische bedrijven moeten hierdoor nieuwe verdienmodellen gaan ontwikkelen. Volgens experts kan o.a. het complementair inzetten van gedrukte en digitale media vorm geven aan nieuwe verdienmodellen. Dit zal evenwel grote investeringen vergen in ICT, technologie, personeel en machinerie. Met het oog op de hevige prijzenconcurrentie in de grafische sector laten de winstmarges evenwel voorlopig weinig manoeuvreerruimte toe. Toch investeren de uitgeverijen in de eerste drie kwartalen van 2014 11% meer dan in 2013.

3.5 Werkgelegenheid

De eerder besproken conjunctuurindicatoren van de papier- en grafische sector zijn telkens recenter dan de ter beschikking gestelde werkgelegenheidscijfers. Daarom is het niet mogelijk om een vergelijking tussen deze indicatoren en de werkgelegenheidscijfers voor het volledig jaar 2014 te maken. Een conjunctuurverbetering wordt doorgaans niet altijd of pas later vertaald in de werkgelegenheidscijfers. Meestal zien we dit in de papier- en grafische sector resulteren in een trage toename of een vermindering van de afname van de werkgelegenheid.

Voor de papiersector gaat deze stelling op voor de tweede helft van 2013 en het eerste kwartaal van 2014 dat zelfs een trage toename noteert, maar vanaf het tweede kwartaal van 2014 neemt de werkgelegenheid terug af. De structurele overcapaciteit op de papiermarkt is hier niet vreemd aan.

De sector ziet zijn arbeidsplaatsen inkrimpen tot 12.076 tegen het einde van de eerste helft van 2014. De verdere achteruitgang van de werkgelegenheid tijdens de eerste helft van 2014 vloeit enerzijds voort uit de afgebouwde tijdelijke werkloosheid en anderzijds voor 12,1% uit faillissementen in de subsector van papier- en kartonartikelen (nace 17.2). Zoals in het vorige conjunctuurverslag kon worden vastgesteld, zijn faillissementen niet langer de hoofdoorzaak van de afbouw van de werkgelegenheid in de papiersector. Ten opzichte van 2013 gaan evenveel papierbedrijven over kop, maar brengt een faillissement minder ontslagen voort. Er worden dus kleinere papierbedrijven geconfronteerd met stopzettingen in de eerste helft van 2014. Ondanks de conjunctuurherleving wordt de tijdelijke werkloosheid in de loop van het tweede en derde kwartaal tot en met augustus 2014 afgebouwd. Deze afname wordt voor een deel vertaald in een toename van het aantal ontslagen in het tweede kwartaal van 2014. Dit laat ons vermoeden dat, niettegenstaande de fragiele groei, er vermoedelijk ook in het derde en vierde kwartaal van 2014 nog bijkomende ontslagen zullen vallen.

Onder invloed van een voorzichtig aantrekkende Belgische economie trekken ook de vraag en de conjunctuur in de grafische sector sinds midden 2013 aan. Dit uit zich op korte termijn evenwel niet in de werkgelegenheidscijfers. Tegen het einde van de eerste helft van 2014 loopt het aantal arbeidsplaatsen terug tot 21.277. Deze achteruitgang van de werkgelegenheid vloeit enerzijds voort uit de afgebouwde tijdelijke werkloosheid en anderzijds uit faillissementen. Het aandeel ontslagen in de uitgeverijensector als gevolg van falingen is evenwel in dalende lijn. In de drukkerijensector daarentegen laten de faillissementen in toenemende mate hun invloed gelden op de werkgelegenheid.

Het is vooral in de sector van de overige drukkerijen waar verhoudingsgewijs de grootste bedrijven de deuren sluiten. Zij ondervinden moeilijkheden om het hoofd boven water te houden op een grafische markt waar digitale media aan belang winnen en waar een scherpe (inter)nationale prijzenconcurrentie woedt. Wat de tijdelijke werkloosheid betreft wordt in november 2014 het laagste peil sinds april 2008 bereikt. Het is af te wachten of de sterke afbouw van het aantal tijdelijke werklozen in de tweede helft van 2014 zich ook zal vertalen in een verdere afname van de nog te ontvangen werkgelegenheidscijfers. Over het eerste kwartaal van 2015 zijn de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB van december 2014 voor de grafische sector evenwel zeer pessimistisch en verwachten dan ook een forse afname van de werkgelegenheid.

Als we de faillissementsgegevens van de eerste 11 maanden van 2013 en 2014 naast elkaar leggen, komen we voor beide jaren tot de vaststelling dat de stopzettingen in de papier- en grafische sector niet langer de hoofdoorzaak zijn van de werkgelegenheidsafbouw.

3.6 Algemeen

De conjunctuurverbetering in de papiersector in de loop van 2014 is voornamelijk het gevolg van de structurele groei van de waardeketen van de productie en bedrukking van het verpakkingspapier en – karton. Deze keten wordt vooral gedragen door de digitale ontwikkelingen en de demografische evoluties zoals de veroudering van de bevolking en de voortschrijdende verstedelijking. Hierdoor neemt het succes van online aankopen en huis-aan-huis leveringen van individueel verpakte goederen toe. Dit leidt dan ook onvermijdelijk tot een toename van de vraag naar verpakkingen wat vooral de papiersector ten goede komt.

Het fragiele herstel van de economie leidt daarenboven tot betere prestaties, zowel in de papier- als grafische sector, o.a. door een toename van de vraag naar (reclame) drukwerk en kantoorpapier door de bedrijven. Deze vraag mildert de negatieve impact van structurele evoluties zoals de trend naar een paperless office en de voortzetting van de digitalisering onder de vorm van online reclame, digitale boeken, kranten en tijdschriften. De toegenomen vraag naar drukwerk en de verhoogde activiteit in de grafische sector zorgen op haar beurt voor een stijging van de vraag naar papier en meerbepaald de vraag naar grafisch papier. Dit stimuleert producenten om naast meer verpakkingspapier ook meer grafisch papier te produceren. Het herstel in de grafische sector (exclusief de verpakkingsector) is evenwel fragiel aangezien de grafische markt ook kampt met een structurele overcapaciteit. Deze overcapaciteit is ontstaan door een uitbreiding van de productiecapaciteit die na de crisisperiode en de opkomst van concurrerende producten een aanbodoverschot op de markt hebben teweeg gebracht. Een groot stuk van het marktaandeel is verloren gegaan aan concurrerende digitale dragers en (inter)nationale concurrenten. Op het vlak van internationale concurrentie zorgt de verzwakking van de euro tegenover de dollar enigszins voor wat extra ademruimte.

De focus voor de toekomst zal in de eerste plaats komen te liggen op drukwerk als onderdeel van een uitgebreid media-aanbod. Dit betekent een verruiming van de rol van drukkerij en uitgeverij naar de rol van mediadienstverlener. Deze transformatie zal een herpositionering van de eigen strategieën en verdienmodellen vragen.

Dat het conjunctuurherstel moeilijk is in de papier- en grafische sector blijkt uit het feit dat deze voorlopig niet tot uiting komt in de werkgelegenheidscijfers. De werkgelegenheid wordt verder afgebouwd, zowel als gevolg van faillissementen als gewone ontslagen. We stellen evenwel vast dat zowel in 2013 als in 2014 falingen in de papier- en grafische sector niet langer de hoofdoorzaak zijn van de werkgelegenheidsafbouw. Het zijn kleinere papier- en grafische bedrijven die in de eerste 11 maanden van 2014 de deuren sluiten. Het valt af te wachten of 2015 een ommekeer betekent in de

teloorgang van de werkgelegenheid in de papier- en grafische sector. Voor het eerste kwartaal van 2015 voorspelt de conjunctuurenquête van de NBB van december 2014 evenwel een forse afname van de werkgelegenheid in de grafische sector tot hoogstens een stabilisering in de papiersector. Een werkgelegenheids groei is vermoedelijk dus nog niet aan de orde voor de nabije toekomst.

In haar conjunctuurenquête geeft de Nationale Bank ook aan dat het ondernemersvertrouwen in de verwerkende nijverheid in België is verslechterd. Er wordt dan ook een gematigde terugval verwacht in alle sectoren, zo ook in de papier- en kartonnijverheid en de grafische nijverheid.

De versterking van de binnenlandse vraag zoals vooropgesteld door de Europese Commissie wordt hiermee in lijn afgezwakt, onder andere door de bescheiden groei van de inkomens. Deze inkomensgroei wordt vooral op korte termijn afgeremd door de lage inflatie en de aankomende overheidsmaatregelen om de competitiviteitsgraad te verbeteren. De EC heeft dan ook in haar laatste herfstprognose de verwachte groei voor België naar beneden herzien tot 0,9% in 2015 en 1,1% in 2016. Deze algemeen zwakker dan verwachte groei zal deels ook wegen op het hierboven besproken fragiel economisch herstel. Dit kan de stijgende vraag van de bedrijven naar gedrukte reclame temperen en meteen ook wegen op de vraag naar papier en grafische producten.

Toch kan men stellen dat de verwachte balans voor de papier- en grafische sector gematigd positief is voor 2015, maar de verwachte groei zal zich vermoedelijk nog niet materialiseren in extra tewerkstelling. Natuurlijk kan deze verwachte groei voor België en de papier- en grafische sector negatief worden beïnvloed door de onstabiele relaties met Rusland, de situatie in het Midden-Oosten en de monetaire risico's binnen de Eurozone. Anderzijds kunnen een toenemende export, een sneller herstel van de consumptie en de investeringen een positief effect hebben op de huidige prognose.

4 Bibliografie

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De economische conjuncturele ontwikkeling in de papier- en grafische industrie CRB 2013-0151

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De economische conjuncturele ontwikkeling in de papier- en grafische industrie CRB 2013-0812

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De conjunctuur in de papier- en grafische sector voorjaar 2014 CRB 2013-1752

COBELPA, maandelijks statistische gegevens

COBELPA, <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

European Economic Forecast, herfst 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2014_autumn_forecast_en.htm

EUROSTAT, ESI (Economic Sentiment Indicator)

EUWID, <http://www.euwid.de>

FEBELGRA, magazine Factua

FILPAP, prijsgegevens

FOD ECONOMIE, Statbel, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/>

GRAFISCH NIEUWS, maandblad

NATIONALE BANK VAN BELGIE, Conjunctuurbarometer

NATIONALE BANK VAN BELGIE, maandelijks en driemaandelijks conjunctuurenquêtes

NATIONALE BANK VAN BELGIE, nationale rekeningen

OECD economic outlook november 2014, <http://www.oecd.org/fr/eco/perspectives/perspectives-economiques.htm>

RSZ, gecentraliseerde gegevens

RVA, tijdelijke werkloosheidsstatistieken

SMITHERS PIRA, <http://www.smitherspira.com/news/2014/june/current-state-of-the-paper-packaging-market>

VIGC, seminarie "Waar gaan we heen? Cijfers, trends en strategie op 17/06/2014